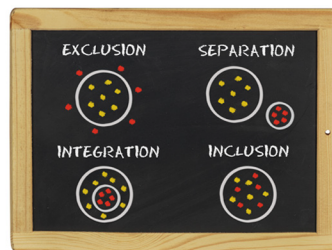

MOKYMAS SVARSTYTI PRIEŠTARINGAS TEMAS

Kvalifikacijos tobulinimo medžiaga,
skirta veiksmingam prieštarinių
temų svarstymo gebėjimų ugdymui.
Parengė specialistai iš Kipro, Airijos,
Juodkalnijos, Ispanijos ir Jungtinės
Karalystės, remiant Albanijai,
Austrijai, Prancūzijai ir Švedijai

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

GYVENIMAS PRIEŠTARINGAME PASAULYJE

**Prieštaringų temų svarstymas
pilietinio aktyvumo ir žmogaus teisių ugdyme**

**Kvalifikacijos tobulinimo
medžiaga mokytojams**

Originalus pavadinimas:

***Living with Controversy – Teaching
Controversial Issues through Education for
Democratic Citizenship and Human Rights
(EDC/HRE) – Training pack for Teachers***

*Už šiame leidinyje reiškiamas nuomones
atsako autoriai ir jos nebūtinai atspindi
oficialią Europos Tarybos politiką.*

Prašymus dėl šio dokumento arba jo dalies
leidimo ir vertimo nagrinėja Komunikacijos
direktoratas (F-67075 Strasbourg Cedex arba
publishing@coe.int). Kitais klausimais dėl šio
leidinio kreipkitės į Demokratinio pilietiškumo ir
dalyvavimo direktorato Švietimo politikos skyrių.

Viršelį ir maketą parengė Europos Tarybos
Dokumentų ir publikacijų leidybos departamentas.

Nuotraukos: „Shutterstock“

© Europos Taryba, 2015 m. rugsėjis
Naujas leidimas, 2016 m. liepa
Išleido: Europos Taryba

*Originalus leidinio tekstas priklauso Europos
Tarybai. Šio leidinio vertimas buvo vykdomas
su Europos Tarybos sutikimu, leidėjui prisiimant
atsakomybę už šio leidinio vertimą*

© Kultūros centras „In Actio“,
2017 m. rugsėjis, lietuvių kalba
Kordinatorius: Andrius Bečys

Redaktorius: Dovilė Rupšytė

Vertėja: Jūratė Griškienė

Išleido: Kultūros centras „In Actio“

In Actio
Kultūros centras

ISBN:

Išleista: Lietuvoje

TURINYS

PADĖKA	5
PRATARMĖ	7
A DALIS. IŠŠŪKIŲ IR KOMPETENCIJŲ UGDYMO APŽVALGA	11
Įžanga	11
Paskirtis	11
Pagrindimas	11
Metodas	12
Kontekstas	12
Literatūros apžvalga	13
Prieštaringa tema – kas tai?	13
Mokymo svarstyti prieštaringas temas priežastys	14
Mokymo svarstyti prieštaringas temas iššūkiai	15
Iššūkių įveikimo būdai	18
Kvalifikacijos tobulinimo kokybė ir galimybės	21
Išvados	22
Rekomendacijos	23
I PRIEDAS. MOKYTOJO KOMPETENCIJOS, BŪTINOS PRIEŠTARINGŲ TEMŲ SVARSTYMO GEBĖJIMŲ UGDYMU	24
1. Bendrosios kompetencijos	24
2. Didaktinės kompetencijos	24
3. Dalykinės kompetencijos	24
LITERATŪROS ŠALTINIAI	25
B DALIS. MOKOMOSIOS VEIKLOS PROGRAMA	28
Mokomosios veiklos programa	28
Mokomosios veiklos programos įgyvendinimas	28
Rezultatai	28
Fasilitatoriaus (instruktoriaus) vaidmuo	29
1 skyrius. Įvadas į prieštaringas temas	29
2 skyrius. Mokymo metodai	30
3 skyrius. Refleksija ir įvertinimas	31
1 skyrius. Įvadas į prieštaringas temas	32
1.1. veikla „Įžanga“	32
1.2. veikla „Muzikinės kėdės“	35
1.3. veikla „Žmogučiai medyje“	37
1.4. veikla „Karšta – šalta“	39
1.5. veikla „Bagažo patikra“	42
2 skyrius. Mokymo metodai	44
Kaip įveikti sunkumus	44
2.1. veikla „Kieno pusę palaikai?“	45
2.2. veikla „Požiūrio keitimas“	49
2.3. veikla „Mokykla šalia miško“	51

2.4. veikla „Kito vietoje“	53
2.5. veikla „Tarptautinė kavinė“	55
2.6. veikla „Forumai“	57
3 skyrius. Refleksija ir įvertinimas	59
Veiklos planavimas	59
3.1. veikla „Sniego gniūžtė“	59
3.2. veikla „Pamokos planas“	60
3.3. veikla „Laiškai“	61
3.4. veikla „Linksmasis medis“	62

PADĖKA

Projekto partneriai:

- ▶ Kipro pedagoginis institutas, Kipro švietimo ir kultūros ministerija.
- ▶ Dublino miesto švietimo ir mokytojų rengimo tarybos švietimo programos rengimo skyrius, Airija.
- ▶ UNESCO demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo pirmininkas, Juodkalnija.
- ▶ Ispanijos nacionalinis švietimo inovacijų ir tyrimų centras.
- ▶ Jungtinės Karalystės fondas „Citizenship Foundation“ (vadovaujantysis partneris).

■ **Leidinio redaktoriai** – David Kerr ir Ted Huddleston, „Citizenship Foundation“, Jungtinė Karalystė.

■ **Leidinio autoriai:**

- ▶ Elena Papamichael, Kipro pedagoginis institutas, Kipro švietimo ir kultūros ministerija.
- ▶ Mary Gannon, CDETB Švietimo programos rengimo skyrius, Airija.
- ▶ Bojka Djukanovic, UNESCO demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo pirmininkė, Juodkalnija.
- ▶ Rosa Garvín Fernández, Ispanijos nacionalinis švietimo inovacijų ir tyrimų centras.
- ▶ David Kerr ir Ted Huddleston, „Citizenship Foundation“, Jungtinė Karalystė (autorių grupės vadovai).

■ **Asocijuotieji partneriai:**

- ▶ Albanijos švietimo plėtros institutas.
- ▶ Vienos demokratijos centras, Austrija.
- ▶ Prancūzijos aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų ministerija.
- ▶ Švedijos nacionalinė švietimo agentūra.

PRATARMĖ

Šis mokymo priemonių rinkinys sudaro mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programą, kurios tikslas – skatinti mokinių prieštarigų temų svarstymo gebėjimų ugdymą Europoje.

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO REIKALINGUMAS

Mokymasis diskutuoti su kitokiais vertybinėmis nuostatomis turinčiais žmonėmis ir juos gerbti – viena svarbiausių demokratinio proceso sąlygų, užtikrinančių demokratijos stiprinimą ir žmogaus teisių puoselėjimo kultūrą.

— Ekstremizmo, smurto dėl lyties, smurto prieš vaikus, lytinės orientacijos ir panašias temas mokytojai dažniausiai laiko pernelyg sudėtingomis, todėl Europos jaunimas retai jas svarsto mokykloje. Neturėdami galimybės išreikšti nerimo dėl tam tikrų šiuo metu Europos bendruomenėms ir visuomenei aktualių klausimų, nežinodami apie aplinkinių savijautą, pasitikėdami iš draugų arba medių gauta informacija, mokiniai jaučiasi suglumę ir nesusitvarko su kylančia psichologine įtampa. Be mokytojo pagalbos ir patarimų jaunuoliai gali nesugebėti rasti patikimos ir konstruktyvios išeities.

— Šis mokytojų kvalifikacijos tobulinimui skirtas mokymo priemonių rinkinys parengtas atsižvelgiant į įvairių Europos šalių politikos formuotojų ir vykdytojų raginimą rengti mokytojus, siekiant ugdyti mokinių gebėjimą svarstyti prieštarigas temas.

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO AKTUALUMAS

Visuo menės reakcija į keletą pastarųjų plačiai pagarsėjusių smurtinių išpuolių ir neramumų, įvykusių įvairiose Europos šalyse, paskatino iš naujo įvertinti demokratinį ir žmogaus teisių ugdymą mokyklose bei skubiai sutelkti dėmesį į prieštarigų temų svarstymo gebėjimų ugdymą.

— Pirmiausia, 2011 m. neramumai Londone, neapykantos nusikaltimai Norvegijoje ir išpuolis „Charlie Hebdo“ redakcijoje Paryžiuje paskatino nukentėjusiąsias ir kitas Europos valstybes 2015 m. atlikti mokyklų vaidmens moraliniame ir pilietiniame jaunimo ugdyme vertinimą.

— Antra, per pastaruosius keletą metų pasikeitė Europos demokratinio ir žmogaus teisių ugdymo politika: vadovėlinį mokymą ir teorines žinias pakeitė aktyvusis ir patirtinis mokymasis, dalyvavimas sprendžiant tikroviškas problemas. Vis dažiau sutariama, kad demokratinio pilietiškumo, pagarbos žmogaus teisėms ir tarpkultūrinio supratimo ugdymas veiksmingesnis pasitelkus praktinę veiklą, o ne teorines žinias. Todėl įgyvendinant demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo programas, Europos šalyse pradėti taikyti nauji, nespėjami ir prieštarigai vertinami mokymo metodai.

PRIEŠTARINGOS TEMOS APIBRĖŽIMAS

Bandomojo projekto dalyviams iš įvairių Europos valstybių naudingiausias buvo šis prieštaringų temų apibrėžimas:

bendruomenėse arba visuomenėje stiprius jausmus ir skirtingas nuomones sukeliančios temos.

— Tokios temos gali būti ir vietinės, ir pasaulinės reikšmės, pavyzdžiui, nuo mečetės įkūrimo iki šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų. Kai kurios iš jų yra gerai žinomos, pavyzdžiui, įvairiose Europos šalyse egzistuojantis bendruomenių pasidalinimas pagal religinius įsitikinimus, o kitos – naujos, pavyzdžiui, islamą išpažįstančio jaunimo radikalėjimas.

— Temos virsmas prieštaringa gali priklausyti nuo vietos ir laiko. Pavyzdžiui, vienoje šalyje Nukryžiuotojo demonstravimas mokykloje gali sukelti daug diskusijų, o kitoje – būti visiškai savaimė suprantamas. Panašiai yra su dvikalbiu švietimu, vandens kiekio matais arba musulmoniškų moterų galvos apdangalų dėvėjimu. Susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, kiekviena tema gali tapti prieštaringa, todėl jų skaičius nuolatos auga.

PRIEŠTARINGŲ TEMŲ SVARSTYMO GEBĖJIMŲ UGDYMO SUNKUMAI IR JŲ PRIEŽASTYS

Prieštaringos temos atspindi esminius vertybinius ir interesų skirtumus, kurie neretai kyla dėl ginčytinų faktų. Paprastai tokie klausimai būna labai sudėtingi, į juos neįmanoma atsakyti vienareikšmiškai. Todėl jų svarstymas sužadina stiprius jausmus, gali paskatinti arba sustiprinti visuomenės susiskaldymą, sukelti žmonių įtarumą ir nepasitikėjimą.

— Tokių temų įtraukimas į ugdymo programą kelia pedagogams nemažai klausimų, pavyzdžiui, kaip užtikrinti mokinių jautrumą žmonėms iš kitokios aplinkos ir kultūros, užkirsti kelią nesutarimams klasėje arba pateikti ginčytinas temas taip, kad mokiniams nekiltų poreikio kritikuoti ir būti šališkiems. Nemažiau svarbu kelti klausimus dėl mokytojo akademinės laisvės arba asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų vaidmens.

— Mokyklų vadovams ir administracijų darbuotojams gali kilti klausimų dėl politikos sprendimų, pavyzdžiui, kaip bendrojo ugdymo mokytojams padėti ugdyti prieštaringų temų svarstymo gebėjimus, sukurti papildomų galimybių dialogui su mokyklos bendruomene, užtikrinti paramą skatinantį mokyklos etosą, stebėti kokybę, dirbti su nuogaustaujančiais tėvais ir kitais asmenimis. .

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO NAUDINGUMAS

Š ši mokytojų kvalifikacijos tobulinimo medžiaga, kurią sudaro įvairių mokymo priemonių rinkinys, padės įveikti su mokymu svarstyti prieštaringas temas susijusius sunkumus.

— Šios medžiagos tikslas – padėti mokytojams suprasti prieštaringų temų svarstymo su mokiniais naudą, išsiugdyti pasitikėjimą savo jėgomis ir kompetencijas, kurios leistų įtraukti šią veiklą į kasdieninius užsiėmimus, t. y.:

- ▶ sukurti klasėje „saugias erdves“, kuriose mokiniai galėtų laisvai ir nebijodami nagrinėti juos neraminančius klausimus;
- ▶ taikyti atvirą ir pagarbų dialogą skatinančias mokymo strategijas ir metodus.

— Suprantama, kad greitų ir nesudėtingų sprendimų rasti neįmanoma, o kai kurios temos netinka tam tikroms amžiaus grupėms. Tačiau privalome pripažinti, kad nėra pagrindo vengti prieštaringų temų svarstymo mokyklose ir klasėse, o priešasčių elgtis priešingai išties netrūksta.

APIE MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO RENGIMĄ

— Mokymo priemonių rinkinys parengtas įgyvendinant Europos Tarybos (ET) ir Europos Sąjungos (ES) bandomųjų projektų programą „Veikiančios žmogaus teisės ir demokratija“ (angl. „Human Rights and

Democracy in Action“), remiantis Europos Tarybos demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo chartija, Europos Tarybos demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo programa ir Europos Komisijos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginė programa („ET 2020“). Taip pat remtasi Tarybos veiklos patirtimi istorijos, tarpkultūrinio ir religinio švietimo bei nesmurtinio konfliktų sprendimo srityse.

— Ši kvalifikacijos tobulinimo medžiaga parengta ir išbandyta vykdant bandomąjį projektą. Projektas – atstovų iš įvairių Europos valstybių darbo rezultatas, apibendrinantis Europoje ir už jos ribų taikomą politiką, praktinę veiklą ir mokslinę literatūrą.

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO PASKIRTIS

Ši kvalifikacijos tobulinimo medžiaga pirmiausia skirta bendrojo ugdymo mokytojams. Tačiau prieštarinių temų svarstymas gali būti aktualus visuose ugdymo etapuose, įvairiose mokyklose ir ugdymo srityse, todėl šis leidinys naudingas skirtingų klasių ir dalykų mokytojams, dirbantiems tiek priešmokyklinio, tiek tretinio lygio švietimo įstaigose, ugdantiems pilietiškumą, mokantiems socialinių, gamtos mokslų arba kalbų. Ši mokymo medžiaga pritaikyta kvalifikacijos tobulinimo ir mokytojų rengimo užsiėmimams, kuriems vadovauja patyręs instruktorius arba fasilitatorius.

— Pasibaigus pamokai, prieštarinių temų svarstymas tęsiasi kitose mokyklos erdvėse: koridoriuose, kavinėse, žaidimų aikštelėse ir darbuotojų kabinetuose. Todėl ši informacija gali būti naudinga mokyklų vadovams, administracijų darbuotojams.

— Mokymo priemonių rinkinys nėra skirtas konkrečiai valstybei, todėl gali būti naudojamas visoje Europoje.

TAIKOMAS METODAS

Mokymo priemonių rinkinio autoriai skatina taikyti atvirumu ir bendradarbiavimu grįstą mokymo ir mokymosi metodą, išskiria refleksijos ir apgalvoto, informacija paremto elgesio svarbą. Mokytojai skatinami apmąstyti savo asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį požiūriui į prieštaringas temas ir gebėjimui su jomis dirbti.

— Mokymo priemonių rinkinys skirtas ugdyti Europos Tarybos pamatines vertybes ir tikslus atspindinčias mokytojų profesines kompetencijas, kurias galima suskirstyti į tris kategorijas:

- ▶ bendrosios, pavyzdžiui, gebėjimas pasitelkti refleksiją;
- ▶ didaktinės, pavyzdžiui, dialogo vaidmens demokratijai supratimas;
- ▶ dalykinės, pavyzdžiui, gebėjimas taikyti mokymo ir mokymosi strategijas.

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO SANDARA

Mokymo priemonių rinkinys sudarytas iš dviejų pagrindinių dalių:

- ▶ A dalies „Iššūkių ir kompetencijų ugdymo apžvalga“,
- ▶ B dalies „Mokomosios veiklos programa“.

— Iššūkių ir kompetencijų ugdymo apžvalga parengta remiantis įvairiose Europos ir kitose valstybėse paskelbta literatūra, įrodymais ir bandomojo projekto veiklos rezultatais. Jos tikslas – išnagrinėti pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduriama mokant svarstyti prieštaringas temas, pasiūlyti galimus sprendimus, išsiaiškinti tam reikalingas pagrindines profesines kompetencijas ir parengti rekomendacijas dėl tokių kompetencijų ugdymui skirtos mokomosios veiklos. Nuodugnus mokomosios veiklos ir susijusių nurodymų aprašymas patektas leidinio dalyje „Mokomosios veiklos programa“.

NAUDOJIMASIS MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIU

Jei įmanoma, panaudokite visą mokymo priemonių rinkinį. Abi jo dalys yra susijusios, todėl užtikrina geresnį nagrinėjamos temos supratimą. Kita vertus, toks sprendimas nėra būtinas, kadangi kvalifikacijos tobulinimo medžiagą galima naudoti lanksčiai.

— Leidinio dalyje apie atliktą iššūkių ir kompetencijų ugdymo apžvalgą pagrindžiama būtinybė mokytis svarstyti prieštaringas temas ir pateikiamos priežastys, dėl kurių pasirinktos aprašytosios mokomosios veiklos. Su šia informacija galima susipažinti prieš mokymą, jo metu, po jo arba visais šiais atvejais.

— Mokomosios veiklos programa parengta taip, kad susidarytų iššūkinis, apytikriai dviejų dienų praktinio mokymo kursas, tačiau ją galima padalinti į kelių dienų trumpesnius užsiėmimus. Jei reikia, užsiėmimais galima paversti ir asmenines užduotis.

MOKYMO PRIEMONIŲ RINKINIO SĄSAJOS SU ŠIUOLAIKINIAIS ŠVIETIMO PRIORITETAIS IR REIKALAVIMAIS

Dėl išskirtinio turinio, darbo metodo ir lankstaus pritaikymo galimybių šis mokymo priemonių rinkinys gali būti naudojamas įgyvendinant įvairius dabartinius švietimo prioritetus ir reikalavimus. Jo ypatinga paskirtis – stiprinti švietimo vaidmenį propaguojant esmines Europos Tarybos vertybes, t. y. demokratiją, žmogaus teises ir teisinę valstybę, bei plėtojant sampratą, kad švietimas gali apsaugoti nuo tokių socialinių blogybių, kaip ekstremizmas ir jaunimo radikalėjimas, ksenofobija, diskriminacija, smurtas, neapykantos kalba, nepasitikėjimas politika ir politikais, ir neigiami griežto taupymo priemonių padariniai.

A DALIS.

IŠŪKIŲ IR KOMPETENCIJŲ UGDYMO APŽVALGA

ĮŽANGA

PASKIRTIS

Mokymasis diskutuoti su kitokias vertybines nuostatas turinčiais žmonėmis ir juos gerbti – viena svarbiausių demokratinio proceso sąlygų, užtikrinančių demokratijos stiprinimą ir žmogaus teisių puoselėjimo kultūrą.

Ekstremizmo, smurto dėl lyties, smurto prieš vaikus, lytinės orientacijos ir panašias temas mokytojai dažniausiai laiko pernelyg sudėtingomis, todėl Europos jaunimas retai jas svarsto mokykloje. Neturėdami galimybės išreikšti nerimo dėl tam tikrų šiuo metu Europos bendruomenėms ir visuomenei aktualių klausimų, nežinodami apie aplinkinių savijautą, pasitikėdami iš draugų arba medijų gauta informacija, mokiniai jaučiasi suglumę ir nesusitvarko su kylančia psichologine įtampa. Be mokytojo pagalbos ir patarimų jaunuoliai gali nesugebėti rasti patikimos ir konstruktyvios išeities.

Šios apžvalgos tikslas – išnagrinėti pagrindinius sunkumus, su kuriais Europos mokyklose susiduriama mokant svarstyti prieštaringas temas ir pasiūlyti galimus sprendimus. Taip pat pabrėžiamas poreikis ugdyti mokytojų pasitikėjimą savo jėgomis ir kompetencijas, reikalingas darbu su mokiniais svarstant prieštaringas temas.

Atsižvelgiant į šiuos pasiūlymus buvo parengtos rekomendacijos sudaryti naują, dviejų dalių (A dalis „Iššūkių ir kompetencijų ugdymo apžvalga“ ir B dalis „Mokomosios veiklos programa“) mokymo priemonių rinkinį, skirtą prieštaringų temų svarstymo gebėjimų ugdymui. Ši Europai skirta kvalifikacijos tobulinimo medžiaga buvo sėkmingai išbandyta įvairių valstybių mokytojų, instruktorių ir fasilitatorių grupėse.

PAGRINDIMAS

Apžvalga parengta įgyvendinant Europos Tarybos (ET) ir Europos Sąjungos (ES) bandomųjų projektų programą „Veikiančios žmogaus teisės ir demokratija“ (angl. „Human Rights and Democracy in Action“), remiantis Europos Tarybos demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo chartija, Europos Tarybos demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo programa ir Europos Komisijos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strategine programa („ET 2020“). Taip pat remtasi Tarybos veiklos patirtimi istorijos, tarpkultūrinio ir religinio švietimo bei nesmurtinio konfliktų sprendimo srityse.

Šios apžvalgos tikslas – stiprinti švietimo vaidmenį propaguojant esmines Europos Tarybos vertybes, t. y. demokratiją, žmogaus teises ir teisinę valstybę, bei plėtojant sampratą, kad švietimas gali apsaugoti nuo tokių socialinių blogybių, kaip ekstremizmas ir jaunimo radikalėjimas, ksenofobija, diskriminacija, smurtas, neapykantos kalba, nepasitikėjimas politika ir politikais, ir neigiami griežto taupymo priemonių padariniai.

Ši apžvalga sudaryta ir išbandyta vykdant bandomąjį projektą. Projektas – atstovų iš įvairių Europos valstybių darbo rezultatas, apibendrinantis Europoje ir už jos ribų taikomą politiką, praktinę veiklą ir mokslinę literatūrą.

METODAS

Apžvalgos autoriai skatina taikyti atvirumu ir bendradarbiavimu grįstą mokymo ir mokymosi metodą, išskiria refleksijos ir apgalvoto, informacija paremto elgesio svarbą. Mokytojai skatinami apmąstyti savo asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį požiūriui į prieštaringas temas ir gebėjimui su jomis dirbti.

■ Taip pat pabrėžiamas poreikis sukurti klasėje „saugias erdves“, kuriose mokytojai padėtų mokiniams laisvai, be baimės nagrinėti juos neraminančius klausimus. Tokiose erdvėse mokiniai išmoksta susitaikyti su skirtumais, išsklaidoma susidariusi įtampa ir skatinamas nesmurtinis konfliktų sprendimas. Mokiniai mokosi pasitelkti refleksiją, išklausti kitų pokalbio dalyvių, skatinti tarpkultūrinį dialogą, atsižvelgti į mažumų nuomonę, būti tolerantiški, kritiškai vertinti medijose skelbiamą informaciją.

KONTEKSTAS

V Visuomenės reakcija į keletą pastarųjų plačiai pagarsėjusių smurtinių išpuolių ir neramumų, įvykusių įvairiose Europos šalyse, paskatino iš naujo įvertinti demokratinį ir žmogaus teisių ugdymą mokyklose bei skubiai sutelkti dėmesį į prieštaringų temų svarstymo gebėjimų ugdymą.

■ Pirma, 2011 m. neramumai Londone, neapykantos nusikaltimai Norvegijoje ir išpuolis „Charlie Hebdo“ redakcijoje Paryžiuje paskatino nukentėjusias ir kitas Europos valstybes 2015 m. atlikti mokyklų vaidmens moraliniame ir pilietiniame jaunimo ugdyme vertinimą. Šis reikalavimas buvo išsakytas įvairiose Europos valstybėse.

■ Antra, per pastaruosius keletą metų pasikeitė Europos demokratinio ir žmogaus teisių ugdymo politika: vadovėlinį mokymą ir teorines žinias pakeitė aktyvusis ir patirtinis mokymasis, dalyvavimas sprendžiant tikroviškas problemas. Vis dažiau sutariama, kad demokratinio pilietiškumo, pagarbos žmogaus teisėms ir tarpkultūrinio supratimo ugdymas veiksmingesnis pasitelkus praktinę veiklą, o ne teorines žinias. Todėl įgyvendinant demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo programas, Europos šalyse pradėti taikyti nauji, nuspėjami ir prieštarigai vertinami mokymo metodai.

■ Tokių temų įtraukimas į ugdymo programą kelia pedagogams nemažai klausimų, pavyzdžiui:

- ▶ Kaip reaguoti į skirtingas mokinių nuomones apie tiesą? Ar palaikyti kurią nors pusę ir, ar toks sprendimas nesukompromituos mokytojo, o gal mokiniai įtars pedagogą turint slaptų kėslų?
- ▶ Kaip užtikrinti mokinių jautrumą žmonėms iš kitokios aplinkos ir kultūros, apsaugoti asmeninių arba šeiminių sąsajų su svarstoma tema turinčius mokinius nuo gėdinimo, tapimo auka, atstūmimo, persekiojimo arba patyčių?
- ▶ Kaip klasėje užkirsti kelią nesutarimams, neleisti diskusijoms peraugti į konfliktus, t. y. suvaldyti klasę ir sudaryti sąlygas mokiniams laisvai diskutuoti?
- ▶ Kaip paskatinti mokinius išklausti kitokį požiūrį turinčius žmones, išmokyti gerbti ir vertinti kitokią nuomonę?
- ▶ Kaip pristatyti ginčytinas temas, kai nėra išsamios informacijos arba patikimų įrodymų šaltinių, kad mokiniams nekiltų poreikis mokytoją kritikuoti dėl šališkumo arba nekompetencijos?
- ▶ Kaip atsakyti į netikėtus, su svarstoma prieštariga tema susijusius klausimus ir kaip elgtis su grubiomis replikomis, kad nekiltų klausimų dėl mokytojo sąžiningumo ir nebūtų įskaudinti arba įžeisti kiti mokiniai?

■ Gali kilti ir klausimų dėl mokyklos tvarkos, pavyzdžiui:

- ▶ Kaip padėti bendrojo ugdymo mokytojams ugdyti prieštarigų temų svarstymo gebėjimus?
- ▶ Kaip suvaldyti tolesnę prieštaringos temos svarstymą kitose mokyklos erdvėse: koridoriuose, kavinėse, žaidimų aikštelėse ir panašiai?
- ▶ Kaip sukurti ir propaguoti paramą ir demokratiją skatinančią mokyklos kultūrą?
- ▶ Kaip dirbti su tėvais, bendruomenės arba medijų atstovais, nuogaustaujančiais dėl mokymo svarstyti tokias temas arba tam naudojamų būdų?

■ Kitame leidinio skyriuje apžvelgiami mokslinės literatūros autorių atsakymai į šiuos klausimus. Nagrinėjant literatūrą ypatingas dėmesys skirtas toliau nurodytoms temoms:

- ▶ Kokią temą vadiname prieštariga?
- ▶ Mokymo svarstyti prieštaringas temas priežastys.
- ▶ Mokymo svarstyti prieštaringas temas iššūkiai.
- ▶ Iššūkių įveikimo būdai.
- ▶ Kvalifikacijos tobulinimo kokybė ir galimybės.

LITERATŪROS APŽVALGA

Per pastaruosius tris arba keturis dešimtmečius lėtai, tačiau užtikrintai daugėjo literatūros apie mokymą svarstyti prieštaringas temas demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo kontekste. Kartu akcentuojami nemenki tokio mokytojų darbo sunkumai. Ši literatūra apima autorinius veiklus (pvz. Berg et al., 2003; Claire ir Holden, 2007; Cowan & Maitles, 2012; Hess, 2009; Stradling, 1984), žurnalų straipsnius (pvz. Ashton & Watson, 1998; Clarke, 1992; Dearden, 1981; Kelly, 1986; Soley, 1996; Wilkins 2003), įvairias praktines gaires ir elektroninius išteklius mokytojams (pvz. Huddleston ir Kerr, 2006; „CitizED“, 2004; „Citizenship Foundation“, 2004; Clarke, 2001; Crombie ir Rowe, 2009; CDVEC, 2012; Fiehn, 2005; LSN, 2006; „Oxfam“, 2006; Richardson, nd).

Publikacijų autoriai laikosi vieningos nuomonės, kad mokymas svarstyti prieštaringas temas yra svarbus ugdant jaunųjų piliečių gebėjimą dalyvauti visuomenėje, kadangi jo metu mokiniai įgyja įgūdžių, reikalingų demokratiškam dialogui su kitokių pažiūrų žmonėmis. Mokinių gebėjimo diskutuoti ugdymą, ypač svarstant jautrias, prieštaringas temas, Europos Taryba pripažino svarbia mokytojų kompetencija demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo srityje (Council of Europe, 2009).

Taip pat pripažįstama, kad mokymui svarstyti prieštaringas temas yra svarbi mokytojų kompetencija ugdyti mokinių analitinį bei kritinį mąstymą (pavyzdžiui, vertinant informacijos šaltinį arba atpažįstant šališką nuomonę) ir skatinti kalbinių gebėjimų vystymąsi. Klasės ir mokyklos diskusijų prieštaringomis temomis kokybė neabejotinai siejasi su mokinių kalbinių (minties reiškimo raštu ir žodžiu, klausymo) gebėjimų vystymusi. Kuo geresni mokinio kalbos įgūdžiai, tuo jam lengviau rasti ir rinkti informaciją iš įvairių šaltinių, naudotis ja rengiant aiškius ir tikslus argumentus, ramiai ir iškalbingai juos pateikti diskusijos metu. O kuo šie įgūdžiai prastesni, tuo didesnė tikimybė, kad mokiniui iškils sunkumų dirbant su tema, jis pasimes nuomonių įvairovėje, todėl, susidūręs su neišvengiamu pralaimėjimu, kalbės stačiokiškai, agresyviai.

PRIEŠTARINGA TEMA – KAS TAI?

Nors įvairiuose šaltiniuose terminas „prieštaringa tema“ apibrėžiamas įvairiai, skirtumai nėra dideli, greičiau atskleidžiantys tų pačių temų variantų įvairovę, nei visiškai priešingas pamatines koncepcijas.

Bandomojo projekto dalyviams iš įvairių Europos šalių naudingiausias buvo šis prieštaringų temų apibrėžimas:

Bendruomenėse arba visuomenėje stiprius jausmus ir skirtingas nuomones sukeliančios temos.

Paprastai prieštaringomis temomis vadinami stiprias emocijas sukeliančios diskusijos arba aktualūs klausimai, kuriuos svarstant susiduriama su skirtingu aiškinimu ir sprendimais, alternatyviais įsitikinimais, vertybinėmis nuostatomis ir (arba) nesuderinamais interesais, galinčiais nulemti visuomenės susiskaldymą. Tokios problemos dažniausiai būna labai sudėtingos, jų neįmanoma išspręsti tiesiog pateikus įrodymus.

Būtent stiprios emocijos, kurias sukelia prieštaringų temų svarstymas klasėje ir už jos ribų, laikomos viena iš pagrindinių tokio mokymo kliūčių. Daugelis autorių „politinį jautrumą“ išskiria kaip pagrindinį prieštaringos temos bruožą. Šiuo terminu norima pabrėžti tendencingą tokių temų savybę sukelti visuomenėje – tarp mokinių, tėvų, mokyklos vadovų, religinių ir bendruomenių lyderių, valstybinių įstaigų tarnautojų arba mokytojų – įtarumą, pyktį arba nerimą.¹

Gali būti naudinga išskirti du prieštaringų temų tipus: vienos iš jų yra gerai žinomos, pavyzdžiui, įvairiose Europos šalyse egzistuojantis bendruomenių pasidalinimas pagal religinius įsitikinimus, o kitos – naujos, pavyzdžiui, pastaruoju metu vis daugiau nerimo keliantis religinis ekstremizmas, Europos jaunimo indoktrinacija ir radikalėjimas, elektroninė erdvėje plintantis priekabiavimas bei tapatybės vagystės. Abu prieštaringų temų tipai pedagogams sukelia skirtingų sunkumų: svarstydami gerai žinomas problemas mokytojai privalo sugalvoti naujovišką jų pateikimo būdą, pasakyti kažką negirdėto, neskatinant dar didesnės grupių arba asmenų atskirties, o dirbant su naujomis problemomis, reikia mokėti tinkamai suvaldyti spontaniškas mokinių diskusijas, surasti patikimos informacijos ir susiformuoti tinkamą asmeninę poziciją.

1. Stradling (1984) 2 psl.

■ Nuostatos ir aplinkybės kinta nuolat, todėl tema gali netekti aktualumo priklausomai nuo laiko arba vietos. Pavyzdžiui, valstybinės sveikatos priežiūros sistemos kūrimas sukelia dideles aistras Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau ne Europoje.² Dėl šios priežasties dalis Europos valstybių ugdymo programose daugiau dėmesio skiria lytinės orientacijos arba religinių skirtumų klausimams. Be to, vienos mokyklos arba klasės kontekste prieštarigai vertinamos problemos gali būti visiškai neaktualios kitai mokyklai arba klasei.³

■ Ši priežastis galimai paaiškina, kodėl literatūros autoriai retai skirsto temas pagal rūšis. Išimčių yra, pavyzdžiui, R. Stradlingas (1984), yra pasiūlęs tipologiją pagal ginčo temą:

- ▶ Dabartinė situacija;
- ▶ Situacijos priežastys;
- ▶ Norimas rezultatas;
- ▶ Būtiniosios priemonės;
- ▶ Priemonių poveikis⁴.

■ R. Stradlingas taip pat išskyrė dirbtinai ir natūraliai kylančias prieštarigas temas. Svarstant pirmąsias, bent jau teoriškai, užtenka pasitelkti įrodymus. Tačiau natūraliai kylančios prieštarigos temos atsiranda dėl nesutarimų, susijusių su pamatiniais įsitikinimais arba vertybinėmis nuostatomis, todėl jų svarstymas yra gerokai sudėtingesnis.⁵

MOKYMO SVARSTYTI PRIESTARINGAS TEMAS PRIEŽASTYS

■ Mokymą svarstyti prieštarigas temas pateisinančias aplinkybes R. Stradlingas (1984) suskirstė į dvi rūšis: paremtas rezultatu arba procesu

(a) Rezultatu paremtos pateisinančios aplinkybės

■ Kai formuluodami pateisinančias aplinkybes dėmesį sutelkiame į rezultatą, prieštarigos temos išlieka savaime svarbios todėl, kad yra siejamos su „pagrindinėmis mūsų laikų socialinėmis, politinėmis, ekonominėmis arba moralinėmis problemomis“ arba todėl, kad yra „tiesiogiai susijusios su mokinių gyvenimu“.⁶ Tai – viena iš pagrindinių priežasčių mokytis svarstyti prieštarigas temas, kurias „Crick Report“ ataskaitoje nurodė Jungtinės Karalystės pilietiškumo ekspertų grupė:

„Prieštarigos temos yra savaime svarbios, todėl apie jas neinformuotiems, neturėjusiems galimybių jų aptarti jauniems žmonėms gresia didelė ugdymo spraga“⁷

■ Šiek tiek kitokio argumento autoriai teigia, kad gebėjimas svarstyti prieštarigas temas yra savaime vertybė. Be to, pamokos suteikia progą atsverti medijose vienpusiškai ir painiai pateiktą informaciją. Kaip pastebėjo E. Scarratt ir J. Davisonas (2012):

„Dėl žiniasklaidos raidos vaikai vis dažniau susiduria su jautriomis temomis, kurias būtina aptarti ir išsklaidyti jas supančius mitus.“⁸

■ Auganti medijų šaltinių, žiniasklaidos priemonių pasiūla, jų prieinamumas net labai jauniems mokiniams reiškia, kad šis argumentas dabartiniiais laikais gali būti dar aktualesnis, nei 2007 m., kai jį suformulavo E. Scarratt ir J. Davisonas (2012).

(b) Procesu paremtos pateisinančios aplinkybės

■ Kai argumentuodami susitelkiame į procesą, prieštarigų temų turinys tampa mažiau svarbus už jų

2. Hess (2009)

3. Stradling (1984)

4. Stradling (1984), 2-3 psl.

5. Stradling (1984), 2 psl.

6. Stradling (1984), 3 psl.

7. Crick Report (1998), 10.4

8. Scarratt and Davison (2012), 38 psl.

svarstymo metu įgyjamas kompetencijas, formuojamas pilietines pažiūras arba elgseną. Kompetencijų pavyzdžiai:

- ▶ **Dalykinės kompetencijos.** Tai gali būti supratimas, kad prieštaros yra gyvenimo demokratiškame pasaulyje dalis, todėl jų nereikia baimintis, arba gebėjimas civilizuotai aptarti ginčytinus klausimus ir pasiekti rezultatą, mokėjimas taikyti dalyvavimo tokiose diskusijose strategijas, supratimas, kad demokratiškame pasaulyje svarbios visos pažiūros.⁹
- ▶ **Bendrosios kompetencijos.** Tai yra kalbiniai ir komunikavimo įgūdžiai, pasitikėjimas savimi ir tarpasmeninio komunikavimo įgūdžiai¹⁰, aukštesnio laipsnio dalyvavimo dialoge ir mąstymo įgūdžiai¹¹, kūrybinio mąstymo ir vertinimo įgūdžiai¹².
- ▶ **Pilietiška elgsena.** Tai gali būti didesnis susidomėjimas politika¹³, demokratiškos vertybės, aktyvesnis dalyvavimas politiniuose procesuose¹⁴, platesnės pilietinės žinios, didesnis noras dalyvauti aptariant visuomeninius klausimus, nesusijusius su mokyklos gyvenimu, taip pat didesnė tikimybė, kad suaugusiame amžiuje pilietis naudosis balsavimo teise ir rinksis savanorystę¹⁵.

MOKYMO SVARSTYTI PRIEŠTARINGAS TEMAS IŠŠŪKIAI

■ Pagrindinius mokymo svarstyti prieštaringas temas iššūkius galima suskirstyti į penkias grupes:

- ▶ (a) mokymo stilius,
- ▶ (b) jautrių mokinių apsauga,
- ▶ (c) klasės atmosfera ir valdymas,
- ▶ (d) ekspertinių žinių stoka,
- ▶ (e) atsakymai į netikėtus klausimus ir replikas.

(a) Mokymo stilius

■ Mokymas svarstyti prieštaringas temas skiriasi nuo įprasto mokymo pagal suderintą ugdymo programą. Šiuo atveju, kitaip nei įprasta, neįmanoma nusišalinti nuo prieštaringos temos ir nagrinėti ją akademiškai. Mokymo ir mokymosi procesus visuomet paveikia mokytojų ir mokinių nuostatos, su kuriomis jie ateina į klasę. Taigi, neutralumas yra neįmanomas¹⁶.

■ Dėl šios priežasties, įvairiose ataskaitose, pavyzdžiui, „Crick Report“ (1998), „PSHE Association“ (2013), „Oxfam“ (2006), šališkumo rizika nurodyta, kaip viena iš svarbiausių problemų, būdingų mokymui svarstyti prieštaringas temas¹⁷. Kai kuriais atvejais baiminamasi ne tik galimo šališkumo, bet ir kaltinimų dėl šališkumo. Tokie perdėti nuogaštavimai atsiranda dėl atskaitomybės, būdingos kai kurioms šiuolaikinėms švietimo sistemoms, trūkumo¹⁸. Kaip teigia D. E. Hess (2009), tokie nuogaštavimai dažniausiai neturi pagrindo, tačiau pasitaikė atvejų, kad jie pasitvirtino. Autorė pateikia pavyzdį, kai Niujorko mokyklos mokytojai sulaukė drausminių priemonių arba net buvo atleisti iš darbo už tai, kad Rugsėjo vienuoliktosios įvykius priskyrė prieštaringoms temoms ir pasirinko juos svarstyti su mokiniais¹⁹. Visai neseniai Jungtinėje Karalystėje veikianti mokyklų priežiūros tarnyba „Ofsted“ nubaudė dalį mokyklų už nepakankamas pastangas užkertant kelią mokiniams mokykloje prisijungti prie islamiškajam ekstremizmui skirtų svetainių arba dalintis tokia informacija socialiniuose tinkluose. Tokios nerimą dėl mokinių saugumo mokykloje keliančios išvados privertė „Ofsted“ mokyklų reitingus sumažinti nuo „pavyzdinės“ iki „neatitinkančios reikalavimų“²⁰.

■ Literatūroje nemažai diskutuojama apie mokymo stilių, kuris pristatant prieštaringas temas padėtų sumažinti šališkumo ir (arba) kaltinimų dėl šališkumo riziką. Labai svarbu įvertinti, kaip mokytojai elgiasi su savo asmenine patirtimi ir nuomone, o ypač, ar dalinasi tokia informacija su mokiniais. Kitas susijęs klausimas – kaip mokytojai elgiasi su mokinių patirtimi ir nuomone, ypač tais atvejais, kai mokiniai arba

9. Hess (2009), 162 psl.

10. Claire & Holden (2007)

11. Wegerif (2003)

12. Lambert & Balderstone (2010), 142 psl.

13. Soley (1996)

14. Hess (2009), 31 psl.

15. Civic Mission of Schools Report, quoted in Hess (2009) 28 psl.

16. Stradling (1984)

17. pvz., Crick Report (1998), PSHE Association (2013), Oxfam (2006)

18. Clarke (2001)

19. Hess (2009), 25 psl.

20. Pvz. žr. 2014 m. lapkričio 20 d. straipsnį laikraštyje „The Guardian“: <http://www.theguardian.com/education/2014/nov/20/church-england-school-john-cass-ofsted-downgraded-extremism>

jų šeimos nariai gali būti tiesiogiai arba netiesiogiai susiję su aptariama prieštaringa tema.

■ R. Stradlingas (1984) nustatė keturis tinkamus mokymo stilius²¹, kurie vėliau įvairiose publikacijose²² buvo papildyti (juose dažniausiai išplėtojami papildomi mokymo stiliai). Mokymo stiliai:

- ▶ **Neutralaus posėdžio pirmininko metodas**, kurį taikantis mokytojas atlieka diskusijos moderatoriaus vaidmenį ir negali reikšti jokio asmeninio požiūrio arba palaikyti kurios nors pusės. Nors šis metodas gali padėti sumažinti netinkamos mokytojo įtakos riziką, jį nelengva taikyti, kai reiškiamą klaidingą informaciją paremta nuomonė. Toks metodas kartais gali dar labiau sutvirtinti esamus požiūrius ir išankstines nuostatas. Kai kurie autoriai mano, kad šis būdas gali pakirsti mokinių pasitikėjimą mokytoju.
- ▶ **Subalansuotasis metodas** reikalauja, kad mokytojas mokiniams įtikinamai, tačiau neatskleisdamas savo asmeninės nuomonės, pristatytų įvairius alternatyvius požiūrius į nagrinėjamą temą. Šis metodas padeda atskleisti nagrinėjamų temų sudėtingumą, pateikti idėjas ir argumentus, kurių patys mokiniai nesugalvotų, tačiau kyla rizika, kad visos nuomonės bus suprastos kaip vienodai teisingos ir pagrįstos įrodymais. Be to, taikant šį metodą gali būti išreikštos ir itin ekstremalios nuomonės, kurios neduoda jokios naudos, tik dar labiau sutvirtina esamas išankstines nuostatas.
- ▶ **Velnio advokato metodas** reikalauja, kad mokytojas sąmoningai užimtų mokiniams priešingą poziciją. Nors toks būdas turi privalumą, t. y. užtikrina rimtą požiūrį į išsakytų nuomonių įvairovę, mokiniai gali klaidingai sutapatinti mokytojo vaidmenį su jo asmeniniu požiūriu. Be to, jei dėl tam tikros pozicijos ilgai ginčijamasi, tai gali dar labiau sutvirtinti esamas išankstines nuostatas.
- ▶ **Deklaruoto įsipareigojimo metodas**, kurį taikantis mokytojas temos nagrinėjimo metu privalo atskleisti savo asmeninį požiūrį. Taip mokiniai gali sužinoti ir atsižvelgti į mokytojo išankstines nuostatas ir šališkumą, vadovautis mokytojo pavyzdžiu dėl reagavimo į prieštaringas temas. Tačiau iškyla pavojus, kad mokytojo išsakytas požiūris bus nediskutuotinai priimtas tik todėl, kad tai – mokytojo požiūris.
- ▶ **Sajungininko metodas** reikalauja, kad mokytojas palaikytų mokinio arba mokinių grupelės pusę. Nors šis metodas suteikia pirmenybę, kartu galimybę, pasisakyti, išmokti formuluoti argumentus bei juos plėtoti silpniesiems mokiniams ir marginalizuotoms grupėms, tačiau likusieji mokiniai gali tai palaikyti šališkumu arba mokytojo bandymu skleisti savo asmeninį požiūrį.
- ▶ **Oficialios pozicijos metodas**, kurį taikant mokytojas privalo laikytis oficialios valstybės institucijų nuomonės. Toks būdas užtikrina mokytojo išsakyto požiūrio teisėtumą ir apsaugo jį nuo galimų valdžios kaltinimų. Tačiau jeigu asmeninė mokytojo nuomonė skiriasi nuo oficialiosios, mokytojas gali jausti spaudimą laikytis priimtino požiūrio, o mokiniai – manyti, kad jų diskusijos neturi prasmės, nes reikšminga yra vienintelė nuomonė.

(b) *Jautrių mokinių apsauga*

■ Kita problema arba iššūkis yra siejami su rizika, kad prieštaringų temų svarstymas gali neigiamai paveikti mokinių emocijas arba savigarbą.

■ Teigiama, kad suteikę mokiniams laisvę išsakyti savo nuomonę, mokytojai tarytum oficialiai patvirtina įvairių ekstremalių požiūrių ir nuostatų tinkamumą. Dėl to dalis mokinių gali pasijausti įžeisti, persekiojami arba marginalizuoti, o mokykloje arba už jos ribų gali kilti priešiškas ir susiskaldymas²³.

■ Remiantis Philpott (2013), mokytojams didžiausią rūpestį kelia diskusijų metu mokinių reiškiamas neigiamas požiūris į skirtingą nuomonę išsakančius bendraamžius. Mokytojų tyrimas parodė, kad mokiniai neretai emociškai reaguoja ir jaučiasi puolami, kai klasės draugų komentarus palaiko asmeniais įžeidimais. Dažniausiai tai pastebima diskusijose apie religiją ir tarpkultūrinius klausimus.

■ Mokiniai kartais jaučiasi puolami mokytojo. Taip nutinka arba sužinojus, kad mokytojas parinko tam tikro pobūdžio turinį, kurį mokinys suvokia kaip sau nepalankų, arba išgirdus, kad nuoširdi nuomonė yra laikoma netinkama, politiškai nekorektiška. Philpott (2013) užfiksavo vieną atvejį, kai mokinė atsakė dalyvauti diskusijoje apie islamą, manydama, kad mokytojas „sieki sumenkinti jos religiją“. Panašūs iššūkiai aktualūs daugeliui Europos šalių, ypač didmiesčiuose, kuriuose, dėl žmonių judėjimo, bendruomenės ir

21. Stradling (1984) 112-113 psl.

22. pvz. Crick Report (1998), Fiehn (2005)

23. Crombie & Rowe (2009)

mokyklos susiduria su kultūrų ir religijų įvairove.

■ Kyla grėsmė, kad tokiose situacijose atsidūrę mokiniai dėl patiriamo bauginimo, priekabiavimo, baimės būti pavadintam „politiškai nekorektišku“ arba atstumtam bendraamžių, pradės save cenzūruoti arba atsisakys dalyvauti ugdymo procese²⁴.

(c) Klasės atmosfera ir valdymas

■ Trečioji mokymo svarstyti prieštaringas temas problema arba iššūkis – tinkamos klasės atmosferos sukūrimas, valdymas ir baimė dėl diskusijos peraugimo į konfliktą. Kai sukyla stiprios emocijos, mokinių poliarizacija gali peraugti į priešišumą, kuris neigiamai veikia klasės atmosferą ir darbo drausmę. Baiminamasi, kad tarp mokinių kilęs konfliktas gali bet kuriuo metu paastrėti ir tapti nevaldomas, o tai sumenkina mokytojo autoritetą ir neigiamai paveiks santykius su mokiniais. Be to, nerimaujama, kad tai gali pakenkti mokytojo profesiniam arba asmeniniam įvaizdžiui. Pavyzdžiui, jeigu mokytojas nesugeba suvaldyti diskusijos, tai gali sumenkinti mokytojo autoritetą, o ateityje – turėti neigiamos įtakos darbui su klasės mokiniais. Išskirtiniais atvejais mokiniai, tėvai arba bendruomenės atstovai gali pateikti skundą dėl mokytojo darbo. Dėl to gali būti pradėtas tyrimas, mokytojas gali būti viešai smerkiamas arba atleistas iš pareigų.

■ Klasės atmosferos ir valdymo tema ypač aktuali būsimesiems arba neseniai karjerą pradėjusiems mokytojams. Todėl įvairiuose leidiniuose apie mokymą svarstyti prieštaringas temas išskiriamos strategijos, padedančios sušvelninti konfrontaciją klasėje, užkirsti kelią diskusijos peraugimui į konfliktą arba jo galimybei po pamokos²⁵.

■ Klasės atmosferos ir valdymo tema ypatingai aktuali mokinių diskusijų metu. Tai neturėtų stebinti, kadangi diskusijų valdymas – visais atvejais sunki užduotis. Šis darbas reikalauja aukštesnio lygio įgūdžių, gero pasiruošimo, nuolatinės refleksijos, gebėjimo lanksčiai reaguoti ir greitai galvoti²⁶.

■ Nepakankamas mokinių susidomėjimas diskusija ir nenoras dalyvauti – rečiau nurodoma, tačiau ne mažiau svarbi problema. R. Stradlingas (1984) pastebėjo, kad net pasiūlę temą, dėl kurios jaučiamas visuomenės susiskaldymas, mokytojai neretai susiduria su mokinių apatija. Tai gali tapti nemenku iššūkiu svarstant gerai žinomas prieštaringas temas, nes įvairios nuomonės ir pozicijos yra nenaujos, daug kartų girdėtos, todėl nesukelia nei mokinių, nei mokytojų susidomėjimo. Taigi, svarbus dar vienas klausimas – ką daryti susidūrus su neabejotinu mokinių konsensu arba apatija²⁷?

(d) Ekspertinių žinių stoka

■ Mokymo svarstyti prieštaringas temas problemų sprendimą sunkina daugelio temų sudėtingumas ir dinamiškumas. Toks darbas iš mokytojo reikalauja išskirtinių žinių, kurios paprastai nebūdingos kitoms ugdymo sritims. Teigiama, kad norint tinkamai suvokti tam tikrų prieštaringų temų sudėtingumą, reikia „bent šiek tiek nusimanyti apie susijusius ekonominius, sociologinius, politinius, istorinius ir psichologinius veiksnius“²⁸. Ši problema tampa akivaizdi, susidūrus su naujomis prieštaringomis temomis. Pastarosioms būdingas neapibrėžtumas, todėl mokytojams sunku jas perprasti, sekti naujausias žinias arba numatyti galimą baigtį. Kaip teigia R. Stradlingas (1984), temos gali būti tokios naujos, kad „sunku rasti mokymo medžiagos, kurioje ginčai būtų nagrinėjami tinkamai arba objektyviai“, o mokytojų naudojami informacijos šaltiniai dažniausiai būna „šališki, nepakankami ir prieštaringi“²⁹. Tai tampa vis didesne problema dabar, kai susiduriame su nesuskaičiuojama daugybe žiniasklaidos priemonių ir socialinių tinklų svetainių, kuriose įvykiai neretai komentuojami realiuoju laiku.

■ P. Clarke (2001) pastebi, kad mokytojus nuo mokymo svarstyti prieštaringas temas atgraso ne tik temos sudėtingumas, bet ir nepakankamos žinios. Taip gali nutikti, kai, pavyzdžiui, nutolusioje pasaulio vietoje staiga iškyla nauja žmogaus teisių problema, arba iš miesto į kaimo mokyklą dirbti atvykęs mokytojas

24. Crombie & Rowe (2009)

25. pvz. CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012)

26. Huddleston & Rowe (2015)

27. Stradling (1984), 11 psl.

28. Stradling (1984), 3 psl.

29. Stradling (1984), 4 psl.

susiduria su Europos bendrosios žemės ūkio politikos klausimais, arba nedidelio miestelio mokyklos, kurioje dominuoja viena kultūra, mokytojui tenka svarstyti islamiškojo ekstremizmo temą. Tokios situacijos gali trikdyti mokytojus, kurie paprastai atlieka mokomojo dalyko eksperto vaidmenį, todėl yra gerbiami mokinių dėl žinių ir kompetencijos.

(e) Atsakymai į netikėtus klausimus ir replikas

■ Ir pagaliau, reikia išmokyti tinkamai atsakyti į netikėtus mokinių replikas arba klausimus apie svarstomą prieštarigą temą. Jaunuoliai turi telefonus ir planšetes, todėl naudojami neribotomis interneto galimybėmis, bendrauja socialiniuose tinkluose. Neįmanoma nuspėti, kokius klausimus ir kada mokiniai užduos, kaip tai paveiks klasės arba mokyklos atmosferą. Philpott (2013) aprašytame tyrime mokytojai priskyrė šią problemą prie esminių darbo šioje srityje iššūkių.

IŠŠŪKIŲ ĮVEIKIMO BŪDAI

■ Akivaizdu, kad nėra paprasto būdo įveikti su mokymu svarstyti prieštarigas temas susijusius iššūkius. Todėl R. Stradlingas (1984) teigia:

„Tiesiog neįmanoma nustatyti griežtų ir visiems atvejams tinkančių mokymo svarstyti prieštarigas temas taisyklių. Mokytojas privalo atsižvelgti į mokinių turimas žinias, vertybines nuostatas ir patirtį, kitų pamokų metu naudojamus mokymo metodus, klasės atmosferą ... ir mokinių amžių bei gebėjimus.“³⁰

■ Kadangi skirtingos aplinkybės reikalauja skirtingų metodų ir strategijų, o vienai mokinių grupei tinkanti strategija nebūtinai tiks kitai, būtinas jautrumas kontekstui ir lanksti reakcija.

■ Literatūros šaltiniuose siūlomos įvairios praktinės išeitys, dažniausiai susijusios su:

- ▶ mokytojo sąmoningumu ir refleksija;
- ▶ prieštarigų temų pobūdžio ir su jomis susijusių iššūkių supratimu;
- ▶ klasės ir mokyklos terpės supratimu;
- ▶ gebėjimu naudoti ir taikyti įvairius mokymo stilius;
- ▶ tinkamos klasės atmosferos kūrimu ir demokratinės kultūros mokykloje skatinimu;
- ▶ mokinių supažindinimu su sistemomis ir strategijomis;
- ▶ susilaikymu nuo „nusimanančio eksperto“ vaidmens;
- ▶ mokinių mokymu atpažinti šališkumą;
- ▶ gebėjimu veiksmingai planuoti ir valdyti diskusiją;
- ▶ gebėjimu naudoti ir taikyti įvairius specializuotus mokymo metodus;
- ▶ kitų interesų grupių ir mokytojų įtraukimu.

Toliau pateikiamas nuodugnesnis šių temų aprašymas.

(a) Mokytojo sąmoningumas ir refleksija

■ Mokytojai turėtų suprasti ir stebėti, kaip jų asmeninė patirtis gali paveikti darbą su tam tikromis temomis. Todėl mokytojų refleksija, apimanti asmeninius įsitikinimus, vertybines nuostatas bei jų poveikį darbui su kiekvienu mokiniu ir visa klase, – svarbiausia subtilaus mokymo svarstyti prieštarigo pobūdžio turinį sąlyga. Tokios refleksijos metu būtina ieškoti ribų tarp informacijos, kuri privalo likti asmeniškai ir kurią galima atskleisti. Mokytojas gali nuspręsti neviešinti tam tikros savo nuomonės, tačiau kartais jo asmeninė patirtis gali būti naudinga, t. y. gali įrodyti mokiniams svarstomos temos aktualumą, praplėsti jų požiūrį. Pavyzdžiui, jeigu mokytojas tapo priekabiavimo elektroninėje erdvėje auka, savo patirtimi jis gali pasidalinti, siekdamas, kad mokiniams būtų lengviau suprasti tokio elgesio poveikį ir padarinius, tačiau nederėtų leisti į asmenines smulkmenas.

(b) Prieštarigų temų pobūdžio ir su jomis susijusių iššūkių supratimas

■ Nemažiau svarbu suprasti, kokios temos laikomos prieštarigomis, su kokiomis problemomis

30. Stradling (1984), 11 psl.

susiduriama mokant jas svarstyti ir kokių realių rezultatų galima pasiekti dirbant su klase. Gairės ir mokymo medžiaga paprastai padeda susidaryti bendrą supratimą apie prieštaringos temos pobūdį, jos įtraukimo į ugdymo programą naudą ir grėsmes, kurioms galima iš anksto pasiruošti apgalvojant konkrečius mokymo metodus ir strategijas. Projekto mokymo renginiai, skirti šio mokymo priemonių rinkinio išbandymui, padėjo suprasti, kokios temos laikomos prieštaringomis konkrečiose, o kokios – įvairiose Europos valstybėse. Pavyzdžiui, lyčių lygybės, sveikatos, lytinio švietimo ir rasizmo temos laikomos prieštaringomis daugelyje projekte dalyvavusių valstybių, o valstybės pareigūnų korupcijos problema ypatingai aštri Albanijoje, ES migracijos politikos – Jungtinėje Karalystėje, o mokėjimo už sunaudojamą vandenį ir vandens skaitiklių – Airijos Respublikoje.

(c) Klasės ir mokyklos tarpės supratimas

■ Norint suprasti, ar tema yra prieštaringa ir kaip ją subtiliai svarstyti, būtina turėti darbinių žinių apie klausimus, kurie gali būti jautrūs skirtingoms mokinių klasėms, mokyklai arba vietos bendruomenei, bei žinoti oficialią valdžios institucijų poziciją. Tyrinėdama įvairovę klasėje D. E. Hess (2009) nustatė, kad mokinio asmeniniai (asmeninė įvairovė) ir visos klasės (tarpasmeninė įvairovė) požiūriai skiriasi labiau, nei buvo galima tikėtis.

■ Įgyvendinant projekto etapą, kurio metu buvo išbandytas šis mokymo priemonių rinkinys, paaiškėjo, kad šioje leidinio dalyje pateiktas kontekstines žinias valstybės turėtų naudoti taip, kad susietų mokomąsias veiklas su joms aktualiomis prieštaringomis temomis. Pavyzdžiui, vienas iš klausimų, kuriuos mokymo metu aptarė Jungtinės Karalystės atstovai, – kaip svarstyti kai kurių politinių partijų demonstruojamą priešišumą emigrantams, kai žiniasklaida dar labiau kaitina aistras. Viena iš didžiausių problemų Ispanijoje – dėl ekonomikos nuosmukio išaugęs jaunimo nedarbas, Albanijoje – mokesčių vengimas, o Kipre ir Airijos Respublikoje – visuomenės nesutarimas dėl lytinio ir sveikatos švietimo.

(d) Gebėjimas naudoti ir taikyti įvairius mokymo stilius

■ Gebėjimas naudoti įvairius mokymo metodus bei žinoti, kaip ir kada juos taikyti dirbant, laikomas vienu iš svarbiausių. Tokių gebėjimų turintis mokytojas gali sumažinti šališkumo riziką ir padėti mokiniams suprasti, kad įmanomos naujos idėjos ir vertybinės nuostatos. Todėl pedagogai turi susipažinti su tinkamais metodais, jų privalumais, trūkumais ir palankiausiomis jų taikymo aplinkybėmis. Įvairūs R. Stradlingo (1984) nurodytų keturių metodų – „neutralaus posėdžio pirmininko“, „subalansuotasis“, „velnio advokato“ ir „deklaruoto įsipareigojimo“ – deriniai randami įvairiose vėlesnėse publikacijose. Naujausi metodai – „sąjungininko“ ir „oficialios pozicijos“. Dalis autorių teigia, kad mokytojas turėtų paaiškinti mokiniams, kokį metodą ketina naudoti ir pagrįsti savo pasirinkimą³¹.

(e) Tinkamos klasės atmosferos kūrimas ir demokratinės mokyklos kultūros skatinimas

■ Literatūroje ypatingas dėmesys skiriamas klasės ir visos mokyklos atmosferos, dažnai vadinamos „demokratinė mokyklos kultūra“, vaidmens svarbai. Tai – atmosfera, kai vyrauja „atvirumas ir neskubėjimas teisti“³², „sąžiningumu ir pasitikėjimu grįsti mokyklos personalo ir besimokančiųjų santykiai“³³, o „mokiniai nesibaimina reikšti pagrįstos nuomonės, prieštaraujančios bendrojo ugdymo mokytojo arba bendraamžių požiūriui“³⁴. Tokios aplinkos sukūrimas neįmanomas be elgesio kodeksų arba klasės (mokyklos) taisyklių, apibrėžiančių tinkamą mokinių elgseną sprendžiant konfliktus, ir todėl neretai vadinamų „pagrindinėmis“ diskusijų taisyklėmis.³⁵ Literatūros šaltiniuose neretai teigiama, kad tokie dokumentai veiksmingiausi, kai į jų kūrimą įtraukiami mokiniai. Be to, tokias taisykles būtina pakabinti visiems matomoje vietoje, nuolatos peržiūrėti ir tobulinti³⁶.

(f) Mokinių supažindinimas su sistemomis ir strategijomis

■ Svarbu ne tik sukurti tinkamą atmosferą bei įpratinti mokinius vadovautis demokratinio diskurso

31. Crombie & Rowe (2009), 9 psl.

32. Crombie & Rowe (2009), 8 psl.

33. ACT (2103)

34. Crick Report (1998), 10.9

35. pvz. ACT 2013)

36. pvz. Crombie & Rowe (2009)

taisyklėmis, bet ir išmokyti juos svarstant prieštarigas temas taikyti analitinius metodus. Tai reiškia, kad mokinius būtina supažindinti su „demokratijos sąvoka“, „faktu, kad skirtingi asmenys arba grupės iš esmės nesutaria, kokioje visuomenėje norėtų gyventi“³⁷ bei „pagrindinių principų sistema“, kuria vadovojamasi nagrinėjant nesutarimus visuomenėje³⁸. Be to, mokiniai turėtų suprasti, kokia yra svarbi „tolerancija ir noras spręsti ginčus diskusijomis ir debatais (ir, galiausiai, balsuojant), o ne smurtu“³⁹, todėl juos svarbu išmokyti taikyti diskusijoms skirtas „dalyvavimo strategijas“⁴⁰.

(g) Susilaikymas nuo „nusimanančio eksperto“ vaidmens

■ Kadangi prieštarigos temos paprastai labai sudėtingos ir nėra griežtai apibrėžtos, dalis literatūros šaltinių autorių teigia, kad mokytojas turėtų susilaikyti nuo „nusimanančio eksperto“ vaidmens, o vietoje šio rinktis tyrinėjimu grįstą arba probleminio mokymosi metodą⁴¹. Tokiais atvejais mokytojas atlieka fasilitatoriaus vaidmenį, t. y. skatina mokinius tyrinėti arba diskutuoti, prireikus užtikrina tinkamą bendravimą klasėje, kai užduodami klausimai, pateikiama su tema susijusi medžiaga, idėjos bei argumentai. P. Clarke (2001), pavyzdžiui, pasiūlė keturių žingsnių mokymo svarstyti prieštarigas temas strategiją, kurios kiekvienas etapas sudarytas iš klausimų grupės. Toks būdas padeda mokiniams įvairiapusėms įvertinti svarstomą temą ir susidaryti pagrįstą nuomonę. Šiuos keturis žingsnius autorė pavadino taip: „Apie ką yra svarstoma tema?“, „Kokie argumentai naudojami?“, „Kokios prielaidos daromos?“ ir „Kaip manipuluojama argumentais?“. R. Stradlingas (1984) aprašė keturis „nagrinėjimo įgūdžius“ ir „požiūrio į temas būdus“, kuriuos mokiniai gali taikyti svarstydami įvairias temas. Tai: „kritinis informacijos ir įrodymų vertinimas“, „nepatogių klausimų uždavimas“, „retorikos atpažinimas“ ir „mokymasis abejoti“⁴².

(h) Mokinių mokymas atpažinti šališkumą

■ Dalis publikacijų autorių pabrėžia mokinių mokymo atpažinti šališkumą naudą, pavyzdžiui, gebėjimą kritiškiau nagrinėti svarstomas temas, sumažinti šališkumo ir kaltinimų šališkumu galimybę⁴³. Pavyzdžiui, B. Crombie ir D. Rowe'as (2009) siūlo raginti mokinius tapti „šališkumo medžiotojais“, mokyti atskirti nuomonę nuo fakto, atpažinti medijų šaltiniuose emocinę kalbą ir gandas.

(i) Gebėjimas veiksmingai planuoti ir valdyti diskusiją

■ Suprasdami, kad dauguma mokytojų klasės diskusijas laiko pagrindiniu mokymo svarstyti prieštarigas temas metodu, literatūros šaltinių autoriai išskirtinį dėmesį skiria mokytojo kompetencijai planuoti ir valdyti diskusiją. Svarbu ne tik skirti „pakankamai laiko“ su tema susijusios „pagrindinės informacijos paieškai ir nagrinėjimui“⁴⁴, bet ir nenaudoti debatų susipažinimui su tema, o pasitelkti šį metodą pabaigoje, po kitos idėjas generuojančios veiklos, pavyzdžiui, vaidmenų žaidimų, spektaklių, situacijų nagrinėjimo ir pan.⁴⁵. Siūloma formuluoti klausimus taip, kad būtų aiškinama priežastis, ir kurti su ja susijusias užduotis⁴⁶, bei naudoti diskusijos valdymo metodus, pavyzdžiui, „pertraukėlė“⁴⁷, kai išauga konflikto tikimybė.

■ Įvairiose publikacijose apie diskusijos valdymą siūloma nustatyti aiškią struktūrą. Pavyzdžiui, D. E. Hess (2009) išnagrinėjo trijų skirtingų diskusijos stilių – „miesto gyventojų susirinkimo“, „seminaro“ ir „viešųjų klausimų aptarimo“ – privalumus ir trūkumus. B. Crombie ir D. Rowe'as (2009) rekomenduoja pirmiausia mokyti diskusijų ir debatų pagrindų ir nepradėti svarstyti „labai ginčytinų“ klausimų, kol mokiniai neišmoko taikyti pagrindinių metodų dirbdami su „saugesnėmis“ temomis⁴⁸.

(j) Gebėjimas naudoti ir taikyti įvairius specializuotus mokymo metodus

37. Crombie & Rowe (2009)

38. Stradling (1984), 5 psl.

39. Crombie & Rowe (2009)

40. Hess (2009), 62 psl.

41. Stradling (1984), 4 psl.

42. Stradling (1984) 115-116 psl.

43. pvz. Crick Report (1998)

44. Claire & Holden (2007)

45. Stradling (1984)

46. Huddleston & Rowe (2015)

47. Crombie & Rowe (2009), 10 psl.

48. Crombie & Rowe (2009), 10 psl.

Be bendrųjų metodų arba mokymo stilių, kuriuos mokytojas gali pasitelkti mokydamas svarstyti prieštaringo pobūdžio turinį, literatūros šaltiniuose rekomenduojamos ir labiau specializuotos mokymo strategijos. Šios strategijos skirtos darbui su tam tikromis problemomis, pavyzdžiui, labai emocišingomis diskusijomis, nuomonės poliarizacija, kraštutinio išankstinio nusistatymo reiškimu, neabejotinu konsensu, apatija ir pan. R. Stradlingas (1984) pateikia keturis metodus, kuriuos išplėtojo vėlesnių darbų autoriai⁴⁹. Šie metodai yra:

- ▶ **Atribojimas.** Geografinių, istorinių arba išgalvotų panašumų pasitelkimas tais atvejais, kai svarstoma tema labai jautri klasei, mokyklai arba vietos bendruomenei;
- ▶ **Kompensavimas.** Naujos informacijos, idėjų arba argumentų pateikimas, kai mokinių reiškiamas tvirtas požiūris rodo jų neišmanymą, dauguma priekabiauja prie mažumos arba susiduriama su neabejotinu konsensu.
- ▶ **Empatija.** Veiklos, padedančios mokiniams pamatyti problemą iš kito žmogaus požiūrio taško, pasitelkimas, ypač kai susiduriama su žmonių grupėmis, kurias mokiniai arba jų dalis laiko nepopuliariomis, diskriminacija, išankstinėmis nuostatomis apie tam tikrą žmonių grupę, arba tema mokiniams yra neaktuali.
- ▶ **Tyrinėjimas.** Tyrinėjimu grįstos arba probleminio mokymosi veiklos pasitelkimas, kai tema yra nevisiškai aiški arba labai sudėtinga.

Neseniai pasiūlytos dar dvi strategijos:

- ▶ **Nuasmėninimas.** Tai yra kalbėjimo būdas, kai pristatant temą akcentuojama visuomenė, o ne atskiri asmenys, pavyzdžiui, kreipiantis į mokinius vietoje „jūs“ arba „jūsų“ vartojami žodžiai „mes“, „mūsų“, „kažkuris iš mūsų“ arba „visuomenė“. Tai ypač svarbu tais atvejais, kai klasėje yra su svarstoma tema susijusių mokinių, galinčių jautriai sureaguoti⁵⁰.
- ▶ **Dalyvavimas.** Mokiniams asmeniškai aktualios arba juos dominančios medžiagos arba veiklos pasitelkimas, kai susiduriama su apatiškais mokiniais, nenorinčiais reikšti su svarstoma tema susijusios nuomonės arba jausmų⁵¹.

(k) Kitų interesų grupių ir mokytojų įtraukimas

Literatūros šaltiniuose mažai rašoma apie iniciatyvas už klasės ribų. Tačiau yra ir išimčių. R. Stradlingas (1984) pateikia idėją apie komandinį mokytojų darbą mokant svarstyti itin prieštaringas temas. Autorius siūlo, kad kiekvienas mokytojas galėtų dirbti su atskiru temos aspektu. H. Claire ir C. Holden'as (2007) mano, kad mokymas svarstyti prieštaringo pobūdžio turinį yra veiksmingesnis, kai darbu pasidalinama, todėl rekomenduoja skatinti bendradarbiavimą tarp darbuotojų, mokinių ir tėvų. Literatūros šaltiniuose siūloma pasikviesti į pamoką lektorių arba atitinkamoje srityje dirbančios organizacijos atstovą, kuris tiesiogiai aptartų svarstomą temą su mokiniais.

KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO KOKYBĖ IR GALIMYBĖS

Literatūros apie demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymą, kurioje mokymas svarstyti prieštaringas temas visiškai arba iš dalies nagrinėjamas iš mokytojo požiūrio taško, daugėja iš lėto. Parengti įvadai į demokratijos ir žmogaus teisių ugdymą, kuriuose paprastai atskira dalis skiriama prieštaringsoms temoms⁵², bei atskiros publikacijos šia tema⁵³. Yra šiek tiek mokytojų rengimui skirtų išteklių, pritaikytų arba savarankiškam darbui⁵⁴ arba fasilitatoriams ir instruktoriams⁵⁵. Tačiau apie šias publikacijas mažai žinoma už jų kilmės šalies ribų, t. y. JAV, Jungtinės Karalystės ir Airijos Respublikos.

Nedidelis atliktų empirinių tyrimų kiekis rodo pakankamai dažną mokytojams supratimą, kad mokymosi mokyti svarstyti prieštaringas temas galimybės neegzistuoja arba yra nepakankamos. Remiantis C. Oulton, J. Dillon ir M. Grace (2004), didžioji dauguma iš apklaustųjų 200 pradinėse ir vidurinėse Anglijos mokyklose dirbančių mokytojų galvoja, esantys nepakankami pasirengę mokyti mokinius svarstyti prieštaringas temas ir tam gaunantys nepakankamai pagalbos iš atsakingų institucijų arba savo mokyklos.

49. pvz. Fiehn (2005), ACT (2013)

50. pvz. CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012)

51. Fiehn (2005)

52. pvz. Huddleston & Kerr (2009), Wales & Clarke (2005), ACT (2013)

53. pvz. Hess (2009), Claire (2001), Citizenship Foundation (2004)

54. pvz. CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012), ACT (2014), Clarke (2001)

55. pvz. Fiehn (2005)

Philpott (2013) tyrimas atskleidė, kad JAV mokytojai teigė nei studijų metu, nei dirbdami mokykloje negavę tinkamo parengimo mokyti svarstyti prieštaringas temas. Vienas mokytojas pareiškė, kad mokymas svarstyti prieštaringas temas buvo panašus į „orientavimąsi tamsoje apgraibomis“. Visi respondentai tvirtino, kad turi būti sudaryta daugiau tobulinimosi galimybių.

IŠVADOS

Remiantis literatūros šaltiniais, galima teigti, kad mokymas svarstyti prieštaringas temas duoda didelės naudos ir yra svarbus veiksmingam šiuolaikinės Europos ir už jos ribų gyvenančios visuomenės demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymui.

— Akivaizdu, kad svarstant temas, dėl kurių žmonės yra susidarę tvirtą nuomonę, tiek mokytojams, tiek mokykloms iškyla atitinkamų problemų arba iššūkių. Neretai nerimaujama dėl galimo tokių temų poveikio mokiniams, tėvams ir kitoms interesų grupėms, šališkumo rizikos arba nederamos mokytojo įtakos, turinio sudėtingumo ir neapibrėžtumo, nepakankamo mokytojų naudojamų išteklių išsamumo ir nuoseklumo. Dėl šių priežasčių mokyklose svarbių temų yra šalinamasi, o mokytojų gebėjimai mokyti svarstyti prieštaringas temas lieka nepakankamai išvystyti.

— Paprastai literatūros autoriai sutaria, kad nėra vieno sprendimo, kuris tiktų išspręsti visas problemas, todėl kiekvieną iš jų būtina spręsti atskirai. Šiuo tikslu buvo pasiūlyti mokymo metodai, tinkantys visoms prieštaringo turinio temoms, bei atskiros strategijos konkrečioms situacijoms.

— Šie metodai yra svarbūs mokytojų kvalifikacijos tobulinimui. Tačiau tiek mokytojų rengimo, tiek kvalifikacijos tobulinimo lygiuose yra labai mažai galimybių gilinti žinias šioje srityje. Trūksta ir mokymo medžiagos. Šaltinių parengta nedaug, daugiausia Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir JAV. Nors pastarieji labai naudingi ir leidžia susidaryti vaizdą apie galimus rezultatus, jie retai žinomi arba taikomi užsienyje, kadangi nėra visiškai aišku, kaip tokius šaltinius pritaikyti kitos valstybės kontekste. Kita vertus, visuose tokiuose šaltiniuose daroma prielaida dėl įsigalėjusios ugdymo kultūros, kurioje atviros diskusijos ir debatai yra laikomi norma. Deja, tokia situacija nėra būdinga visoms Europos valstybėms. Kai kur vis dar vadovaujama tradiciniu ugdymo modeliu, kuriame svarbiausią vaidmenį užima mokytojas, o vyraujanti ugdymo kultūra draudžia reikšti priešingą nuomonę arba argumentus. Tokia padėtis rodo, kad būtina atsižvelgti į dar vieną su mokymu svarstyti prieštaringas temas susijusių iššūkių lygmenį, kuris literatūros šaltiniuose yra retai nagrinėjamas. Tačiau svarbu pabrėžti, kad atlikta literatūros analizė padėjo geriau suprasti, kaip turimus mokymo išteklius, kuriuose pateikiama daugybė idėjų ir užsiėmimų, galima panaudoti Europoje plėtojant mokymo svarstyti prieštaringas temas galimybes.

— Liko nemažai neišspręstų problemų, kurios dar nebuvo tinkamai išnagrinėtos literatūroje. Pirmiausia, nepakankamai dėmesio skirta sistemingam arba palaipsniam mokymo svarstyti prieštaringas temas įtraukimui į ugdymo programas. Neapgalvoti būdai, kuriuos išmokę taikyti mokiniai gebėtų savarankiškai atpažinti prieštaringas temas. Nors paprastai pabrėžiama, kad mokytojams būtina suprasti, ką vadiname prieštaringa tema ir žinoti, kaip su ja dirbti mokykloje, dėmesio tokiam mokinių supratimui autoriai skiria labai mažai, nebent išskyrus R. Stradlingą (1984). Kaip teigiama Europos Tarybos demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo programoje, nors mokymas pasitelkus prieštaringas temas ir joms skirtas mokymas aprašomas pakankamai nuodugniai, nedaug dėmesio skiriama mokymui apie pačias prieštaringas temas. Todėl abstrakčios prieštaringų temų sąvokos įtvirtinimas net tik padėtų mokiniams atpažinti tokias temas tikrovėje bei žinoti, kaip elgtis su jomis susidūrus, bet ir turėtų nuasmeninamąjį poveikį, taigi mokymas svarstyti tokias temas taptų saugesnis.

— Antra, nors neretai keliamas klausimas dėl netikėtų prieštaringo pobūdžio klausimų ir replikų, literatūroje trūksta mokytojams skirtų rekomendacijų, kurias būtų galima taikyti skirtingose situacijose.

— Trečia, tas pats sakytina apie klausimą, ar mokytojai turėtų mokiniams atskleisti savo asmeninę nuomonę. Yra maždaug tiek pat argumentų, pasisakančių už ir prieš tokį sprendimą. Todėl aiškios krypties arba veiklos strategijos neturintys mokytojai dažniausiai nežino, kaip elgtis.

— Ketvirta, nors literatūros šaltiniuose pasitaiko pasiūlymų bendradarbiauti su kitais mokytojais, tėvais ir bendruomenės atstovais, autoriai mažai dėmesio skiria metodams, kurie į mokymą svarstyti prieštaringas

temas įtrauktų visą mokyklą. Nepakankamas dėmesys skiriamas mokyklos vadovybės vaidmeniui ugdymo procese bei jų pagalbai mokytojams.

■ Penkta, neretai keliamas klausimas dėl pakankamų mokytojų žinių apie tam tikrą temą ir jos supratimo, užtikrinančio veiksmingą jų svarstymo mokymą klasėje. Tačiau mažai rašoma apie būdus, kuriuos mokytojai galėtų pasitelkti norėdami įgyti daugiau reikalingų žinių apie naujausias ir aktualiausias problemas. Nors šiame mokymo medžiagos rinkinyje nėra faktinės informacijos apie įvairias Europoje aktualias prieštaringas temas, praktinius užsiėmimus aprašančioje dalyje yra pateikiami pasiūlymai mokytojams, kaip įgyti reikalingų žinių pasitelkus komandinį mokymą ir (arba) išorinius ekspertus.

■ Ir pagaliau, literatūros šaltinių analizė atskleidė nepakankamai sistemingus bandymus išsiaiškinti ir surūšiuoti pagrindines kompetencijas, būtinas mokant svarstyti prieštaringas temas. Tokia padėtis galėjo susiklostyti todėl, kad kiekviena situacija yra laikoma išskirtine, taigi negali būti vieno tinkamo metodo. Tačiau nežinodami, kokių kompetencijų reikia, kad su tokiomis temomis dirbantis mokytojas elgtųsi saugiai ir išliktų nešališkas, neparengsime racionalios mokymo programos ir nepadėsime mokytojams gerinti jų darbo. Be to, net jei neįmanoma surūšiuoti pačių temų, galima suskirstyti problemas ir iššūkius, kuriuos tokios temos kelia mokytojams, pavyzdžiui, mokinių tarpusavio priešiškas, išankstinių nuostatų reiškinys, išorinių interesų grupių įtarumas. Tokias problemas ir iššūkius R. Stradlingas (1984) vadina „klasės dilemomis“⁵⁶. Svarstant, ko reikia, kad tokios bendrojo pobūdžio ir konkretnės dilemos būtų išspręstos, galima išsiaiškinti būtinąsias kompetencijas, o jų sąrašą pateikti mokymo renginyje arba mokytojų savarankiškam tobulinimuisi skirtoje medžiagoje. Ši leidinio dalis papildyta priedu (žr. I priedas), kuriame pateikiamas siūlomų kompetencijų sąrašas.

REKOMENDACIJOS

Remiantis šiomis išvadomis rekomenduojama:

- ▶ Mokymą svarstyti prieštaringas temas laikyti prioritetu mokytojų rengimo bei kvalifikacijos tobulinimo demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo srityje.
- ▶ Sudarant medžiagą mokytojų rengimui ir kvalifikacijos tobulinimui šioje srityje, rekomenduojama, kiek tai įmanoma, remtis esamais šaltiniais.
- ▶ Ši medžiaga turėtų būti tinkama ir prieinama visoms Europos Tarybos šalims narėms, visiems švietimo lygmenims, visų tipų mokykloms ir visiems mokytojams, nepriklausomai nuo jų specializacijos.
- ▶ Pirmiausia, kvalifikacijos tobulinimas turėtų būti organizuojamas bendrojo ugdymo mokytojams. Šios srities žinios yra neabejotinai svarbios mokyklų vadovams ir administracijų darbuotojams, tačiau siekiant didesnio aiškumo, šioms grupėms skirtus mokymo renginius rekomenduojama nukelti vėlesniam laikui.
- ▶ Profesinio tobulinimo programa turi apimti įvairias kompetencijas, t. y. bendrąsias, didaktines ir dalykines (pvz. žr. I priedą).
- ▶ Profesinis tobulinimas turėtų prasidėti nuo pradedančiųjų lygio, darant prielaidą, kad mokytojai šioje srityje neturi kompetencijų ir patirties. Vėliau gali būti organizuojamas pažengusiųjų lygio profesinis tobulinimas.
- ▶ Rekomenduojama apsvarstyti galimybę į profesinio tobulinimo programą įtraukti praktinio darbo aspektus, kuriems esamuose šaltiniuose neskiriama dėmesio. Siūloma ugdyti mokinių bendrąjį prieštaringų temų supratimą, t. y. mokyti apie pačias prieštaringas temas. Taip pat rekomenduojama įtraukti atsakymo į netikėtus klausimus ir replikas metodus, gaires, padedančias mokytojui priimti sprendimą dėl asmeninės nuomonės arba lojalios pusės atskleidimo mokiniams.
- ▶ Visą mokyklą įtraukiantis mokymo svarstyti prieštaringas temas modelis bei išorinių interesų grupių dalyvavimas – svarbios temos, tačiau jas geriau palikti vėlesniam kvalifikacijos tobulinimo etapui.
- ▶ Rekomenduojama apsvarstyti galimybę organizuoti mokytojų ir kitų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą, mokinių ugdymą ir kitų interesų grupių švietimą pagal „modulius“. Pavyzdžiui, pirmasis modulis galėtų būti įvadinis, skirtas bendrojo ugdymo mokytojams. Antrasis modulis galėtų būti skirtas pažengusiems arba mokyklų vadovams ir apimti visus mokyklos lygius, trečiasis modulis – tėvams arba kitoms interesų grupėms, ketvirtasis – mokiniams ir t. t.

56. Stradling (1984), 113 psl.

I PRIEDAS

MOKYTOJO KOMPETENCIJOS, BŪTINOS PRIEŠTARINGŲ TEMŲ SVARSTYMO GEBĖJIMŲ UGDYMIUI

1. BENDROSIOS KOMPETENCIJOS

- ▶ Savo asmeninių įsitikinimų, vertybinių nuostatų, jų susiformavimo pagal įgytą patirtį supratimas ir refleksija, galimo jų poveikio prieštaringų temų svarstymo gebėjimų ugdymui supratimas.
- ▶ Savo asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų atskleidimo mokiniams privalumų ir trūkumų supratimas bei refleksija, nauda mokiniams ir mokytojo sąžiningumu grįstos asmeninės pozicijos šiuo klausimu susidarymas.

2. DIDAKTINĖS KOMPETENCIJOS

- ▶ Prieštaros kilmės ir galimų jos demokratiškų sprendimo būdų, įskaitant demokratišką dialogą ir taikų konfliktų sprendimą, supratimas.
- ▶ Mokymo apie prieštaringas temas reikšmės demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymui supratimas, įskaitant tikslus, uždavinius, metodus ir iššūkius bei pastarųjų įveikimo būdus.

3. DALYKINĖS KOMPETENCIJOS

- ▶ Gebėjimas taikyti įvairius mokymo metodus, pavyzdžiui, „neutralaus posėdžio pirmininko“, „subalansuotąjį“, „velnio advokato“ ir „deklaruoto įsipareigojimo“, atsižvelgiant į jų tinkamumą situacijai.
- ▶ Gebėjimas subtiliai ir saugiai elgtis su prieštaringo pobūdžio turiniu, t. y. parinkti ir diegti tinkamas mokymo strategijas, pavyzdžiui, pagrindinių taisyklių nustatymas, nuasmeninimas ir atribojimas, nustatytos struktūros diskusija ir pan.
- ▶ Gebėjimas nešališkai pristatyti temą, kai šaltiniuose nėra neutralios, subalansuotos arba išsamios informacijos, pvz. pasitelkiant tyrinėjimu grįstą arba probleminio mokymosi metodą.
- ▶ Gebėjimas su pasitikėjimu atsakyti į netikėtus prieštaringo pobūdžio klausimus ir replikas bei išnaudoti tokias progas ugdymo tikslams pasiekti.
- ▶ Gebėjimas bendradarbiauti su kitomis interesų grupėmis – mokyklos darbuotojais, tėvais ir kt. – pristatant mokiniams prieštaringas temas ir mokant jas svarstyti, siekiant praturtinti mokinių mokymosi patirtį, išplėsti su problema susijusio atsakomybės jausmo suvokimą.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

- Ashton E & Watson B (1998). „Values education: a fresh look at procedural neutrality“, *Educational Studies*, 24(2): 183-93 psl.
- Berg, W., Graeffe, L. & Holden, C. (2003). *Teaching Controversial Issues: A European Perspective*. London: London Metropolitan University.
- Brett, P., Mompoin-Gaillard, P. and Salema M. H. (2009). *How All Teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education: A framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.
- CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012). *Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: A Resource for Citizenship Education*. Dublin: Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers.
- CitizED (2004). *Teaching Controversial Issues: Briefing Paper for Trainee Teachers of Citizenship Education Teachers*. London: CitizED.
- Claire, H. (2001). *Dealing with Controversial Issues with Primary Teacher Trainees as Part of Citizenship Education*. London: London Metropolitan University.
- Claire, H. & Holden, C. (Eds) (2007). *The Challenge of Teaching Controversial Issues*, Stoke on Trent: Trentham Books.
- Clarke, P. (1992). „Teaching controversial issues“, *Green Teacher* 31. New York: Niagara Falls, NY.
- Cowan, P. & Maitles, H. (2012). *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates*. London: Continuum.
- Crick Report (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. London: QCA.
- Cremin, H. and Warwick, P. (2007). „Subject knowledge in Citizenship“, L. Gearon. (ed) *A Practical Guide to Teaching Citizenship in the Secondary School*. London: Routledge. 20-30 psl.
- Dearden, R. F., (1981). „Controversial issues in the curriculum“, *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), 37-44 psl.
- Fiehn, J. (2005). *Agree to Disagree: Citizenship and controversial issues*. London: Learning and Skills Development Agency.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*, London: Routledge.
- Huddleston, T. & Kerr, D. (2006). *Making Sense of Citizenship: A CPD Handbook*. London: John Murray.
- Huddleston, T. & Rowe, D. (2015). „Discussion in citizenship“, L. Gearon (Ed) *Learning to Teach Citizenship in the Secondary School: A companion to school experience*. Abingdon: Taylor and Francis, 94-103 psl.
- Kelly, T. (1986). „Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher’s role“, *Theory and Research in Social Education*, 14(2): 113-118 psl.
- Lambert, D. & Balderstone, D. (2010). *Learning to Teach Geography in the Secondary School: A companion to school experience*. London: Routledge.
- Oliver, D.W & Shaver, J.P. (1974). *Teaching Public Issues in the High School*. Logan UT: Utah State University Press.

- Oulton, C., Day, V., Dillon, J. & Grace, M. (2004). „Controversial Issues – Teachers’ attitudes and practices in the context of Citizenship Education“, Oxford Review of Education, 30.(4), 489-507 psl.
- Oxfam (2006). Teaching Controversial Issues. Oxford: Oxfam.
- Philpott, S., Clabough, J., McConkey, L. & Turner, T. (2013). Controversial issues: To teach or not too teach? That is the question“ The Georgia Social Studies Journal, Spring 2011, 1, (1), 32-44 psl.
- Scarratt, E and Davison, J. (Ed) (2012). The Media Teacher’s Handbook. Routledge: Abingdon.
- Soley, M. (1996). „If it’s controversial, why teach it?“, Social Education, January, 9-14 psl.
- Stenhouse, L. (1970). „Controversial Values Issues“, (Ed) Carr, W., Values in the Curriculum. Washington DC: NEA, 103-115 psl.
- Stenhouse, L. (1983). Authority, Education and Emancipation, London: Heinemann.
- Stradling, R., Noctor, M., Baines, B. (1984). Teaching Controversial Issues. London: Edward Arnold.
- Wales, J. & Clarke, P. (2005). Learning Citizenship: Practical Teaching Strategies for Secondary Schools. Abingdon: Routledge Falmer.
- Wegerif, R. (2003). „Reason and Creativity in Classroom Dialogues“, Language and Education, 19 (3), 223-237 psl.
- Wilkins, A. (2003). „Controversy in citizenship is inevitable“, Citizenship News: LSDA, July 2003.

ELEKTRONINIAI IŠTEKLIAI

- Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014). Modulis „Teaching Controversial Issues“ iš „Teaching Guide“ (2103):
http://www.teachingcitizenship.org.uk/sites/teachingcitizenship.org.uk/files/NCS%20Teaching%20Guide_V4i.pdf
<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues>
<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary>
- Citizenship Foundation (2004). „Teaching about controversial issues“: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf
- Clarke, P. (2001). „Teaching Controversial Issues: a four step classroom strategy“: www.bced.gov.bc.ca/abed
- Crombie, B. & Rowe, D. (2009). Guidance for schools on dealing with the BNP (ACT): http://www.teachingcitizenship.org.uk/news_item?news_id=215
- Curriculum Development Unit (2012). Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: a resource for citizenship education
http://www.curriculum.ie/pluginfile.php/3018/mod_resource/content/1/Controversial%20issues.pdf
- PSHE Association (2013). Teaching ‘Sensitive’ Issues:
<http://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173>
- Richardson, R. (2011). „Five Principles on Teaching about Controversial Issues, Instead“: <http://www.insted.co.uk/>

B DALIS MOKOMOSIOS VEIKLOS PROGRAMA

MOKOMOSIOS VEIKLOS PROGRAMA

Mokomosios veiklos programa susideda iš įvairių aktyvių bei refleksijos užduočių, susijusių su mokymu svarstyti prieštaringas temas demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo kontekste.

— Ši programa sudaryta siekiant padėti pedagogams suprasti prieštaringų temų svarstymo klasėje ir mokykloje naudą, išsiugdyti tokiai veiklai būtiną pasitikėjimą savo jėgomis bei gebėjimą ją saugiai ir veiksmingai įgyvendinti.

— Programa sudaryta iš trijų skyrių:

- ▶ 1 skyriuje „Įvadas į prieštaringas temas“ pateikiama prieštaringos temos sąvoka ir nagrinėjami tam tikri mokymo jas svarstyti klasėje ir mokykloje iššūkiai;
- ▶ 2 skyriuje „Mokymo metodai“ nagrinėjami tam tikri saugų prieštaringų temų pristatymą užtikrinantys mokymo metodai;
- ▶ 3 skyriuje „Refleksija ir įvertinimas“ pristatomi galimi įsivertinimo būdai ir tolesnės veiklos pasiūlymai.

MOKOMOSIOS VEIKLOS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS

Ši programa parengta taip, kad susidarytų ištęstinis, apytikriai dviejų dienų praktinio mokymo kursas. Jei tiek laiko skirti neįmanoma, trumpesnę programą galima sukurti atrinkus dalį užduočių. Prireikus, kiekvieną užduotį galima paversti atskiru užsiėmimu.

— Aprašytosios užduotys skirtos naudoti visose Europos valstybėse, visų lygių ir tipų mokyklose: pradinėse ir vidurinėse, gimnazijose ir profesinėse mokyklose. Mokomosios veiklos programa tinka visiems mokytojams, nepriklausomai nuo jų specializacijos, tačiau labiausiai ji sudomins pedagogus, atsakingus už pilietinio, socialinio ir humanitarinio ugdymo planavimą bei įgyvendinimą.

— Kiekvienos užduoties aprašymas susideda iš aiškių ir nuoseklių nurodymų: temos, metodo, laukiamų rezultatų ir trukmės. Tačiau ši informacija yra orientacinio pobūdžio. Galutinį sprendimą dėl užduočių vykdymo turi priimti fasilitatorius (instruktorius).

REZULTATAI

Bendrasis mokomosios veiklos programos tikslas – mokymui svartyti prieštaringas temas reikalingų dalyvių profesinių kompetencijų ugdymas.

— Šias kompetencijas galima suskirstyti į tris kategorijas:

- ▶ Bendrosios kompetencijos, pavyzdžiui, gebėjimas reflektuoti savo asmeninius įsitikinimus, vertybines nuostatas bei jų poveikį klasei ir atsižvelgiant į situaciją spręsti dėl tokios informacijos atskleidimo tinkamumo.
- ▶ Didaktinės kompetencijos, pavyzdžiui, prieštaros kilmės ir galimų jos demokratinų sprendimo būdų, įskaitant demokratišką dialogą ir taikų konfliktų sprendimą, supratimas bei prieštaringo pobūdžio turinio vertės demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymui supratimas.
- ▶ Dalykinės kompetencijos, pavyzdžiui, gebėjimas taikyti įvairius mokymo metodus, naudoti strategijas, padedančias subtiliai ir saugiai elgtis su prieštaringo pobūdžio turiniu, nešališkai pristatyti temą, kai šaltiniuose nėra neutralios, subalansuotos arba išsamios informacijos, atsakyti į netikėtas mokinių replikas ir bendradarbiauti su kitomis interesų grupėmis.

— Dalies kompetencijų ugdymas susietas su konkrečiomis užduotimis, o kitų – su visa programa. Fasilitatorius (instruktorius) turėtų su šiais tikslais susipažinti ir, pasitaikius progai, juos pabrėžti.

FASILITATORIAUS (INSTRUKTORIAUS) VAIDMUO

Fasilitatoriaus (instruktorius) vaidmuo – vadovauti Mokomosios veiklos programos vykdymui, paruošti reikiamas priemones, pritaikyti užduotis dalyvių interesams ir poreikiams, veiksmingai valdyti laiką, iškelti ir pabrėžti esminius mokomuosius momentus.

— Fasilitatorius (instruktoriui) svarbu suprasti savo vaidmenį: ne aiškinti, kaip mokyti, nes dėl to turėtų apsispręsti patys dalyviai, o suteikti informacijos, kuri padėtų mokytojams suprasti galimus tam tikrų veiksmų arba sprendimų padarinius (pavyzdžiui, nusprendus klasėje palaikyti kurią nors pusę).

— Pačioje mokymo pradžioje fasilitatorius (instruktorius) turėtų dalyvius patikinti neturįs jokių „slaptų kėslų“. Jo vaidmuo – padėti dalyviams mokytis pagal sudarytą programą. Svarbu paaiškinti, kad fasilitatorius (instruktorius) nesiekia keisti dalyvių požiūrio, neteisą jų dėl turimos nuomonės arba jos neturėjimo. Net atvirkščiai, kai tik įmanoma, dalyviai turėtų būti skatinami išsakyti savo nuomonę ir pasidalinti patirtimi.

— Neretai problema iškyla, kai dalyviai tikisi gauti arba prašo suteikti faktinės informacijos apie konkrečią prieštarinę temą, pavyzdžiui, duomenų apie islamiškojo ekstremizmo paplitimą, Izraelio ir Palestinos konfliktą, klimato pokyčius ir pan. Jei taip nutinka, fasilitatorius (instruktorius) turėtų mandagiai paaiškinti, kad programos tikslas – nagrinėti bendruosius principus, kuriuos būtų galima taikyti nepriklausomai nuo nagrinėjamos temos, o ne gilintis į konkrečios temos problematiką. Praktiškai neįmanoma pateikti pakankamai informacijos, kuria liktų patenkinti visi dalyviai. Galima pridurti, kad nagrinėjant temą yra svarbu išsiaiškinti faktus, tačiau jais per daug pasitikėti nepatartina. Faktai neretai būna nepatikimi arba ginčytini. Net jei būtų reikalaujama išsiaiškinti visus su tam tikra situacija susijusius faktus, įvykdyti tokios užduoties būtų neįmanoma. Todėl daug svarbiau gebėti klasei nešališkai pristatyti ginčytiną temą, kai visi faktai nėra aiškūs (žr. 2.5. užduotį).

1 SKYRIUS. ĮVADAS Į PRIEŠTARINGAS TEMAS

	Veikla	Tema	Metodas	Rezultatas	Trukmė
1.1	Įžanga	Ką vadiname prieštariningomis temomis ir kodėl jos svarbios?	Pranešimas su skaidrėmis.	Apibrėžta sąvoką „prieštarininga tema“, pateikti susiję pavyzdžiai ir pagrįsta mokymo svarba.	20 min.
1.2	„Muzikinės kėdės“	Emocinis prieštariningų temų svarstymo aspektas.	Darbas poromis, aiškinantis dalyvių asmeninę nuomonę apie prieštaringas temas.	Įgytas supratimas apie emocinį prieštariningų temų svarstymo aspektą, jo reikšmę klasės atmosferai ir jos valdymui.	20 – 25 min.
1.3	„Žmogučiai medyje“	Dalyvių jausmai programos pradžioje.	Įsivertinimo užduotis su paveikslėliais.	Programos pradžioje įgytas supratimas apie asmenines stipriąsias ir silpnąsias puses, suteikiantis pagrindą tobulėjimui.	10 min.

	Veikla	Tema	Metodas	Rezultatas	Trukmė
1.4	„Karšta – šalta“	Prieštarigos temos bruožai.	Rikiavimo pagal svarbą užduotis su lipniais lapeliais.	Įgytas supratimas apie įvairius veiksnius, dėl kurių tema gali tapti prieštariga, bei susijusius iššūkius mokytojui.	20 – 25 min.
1.5	„Bagažo patikra“	Kaip mokytojo asmeniniai įsitikinimai ir vertybinės nuostatos paveikia jų darbą mokant svarstyti prieštarigas temas?	Diskusija grupelėse ir tyloji refleksija.	Įgytas supratimas apie galimą asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį mokymui svarstyti prieštarigas temas.	20 – 30 min. s

2 SKYRIUS. MOKYMO METODAI

	Veikla	Tema	Metodas	Rezultatas	Trukmė
2.1	„Kieno pusę palaikai?“	Darbas su priešingomis mokinių nuomonėmis ir pareiškimais apie tiesą.	Diskusija grupelėse.	Įgytas supratimas apie įvairius mokymo metodus, jų privalumus ir trūkumus, tinkamiausias taikymo aplinkybes.	30 – 40 min.
2.2	„Požiūrio keitimas“	Jautrių mokinių apsaugai skirtų nuasmeninimo metodų taikymas.	Asmeninis darbas, teiginių perfrazavimas akcentuojant ne atskirus asmenis, o visuomenę.	Susipažinta su nuasmeninimo metodais.	30 – 50 min.
2.3	„Mokykla šalia miško“	Atribojimo metodų panaudojimas sušvelninant ypatingai jautrias temas.	Pasakojimas ir viešojo posėdžio suvaidinimas.	Susipažinta su atribojimo metodais.	40 – 50 min.
2.4	„Kito vietoje“	Kaip padėti mokiniams išmokti pripažinti kito žmogaus požiūrį?	Reagavimui į prieštarigus klausimus skirta bendra užduotis su kortelėmis.	Susipažinta su metodais, padedančiais mokiniams pripažinti alternatyvų požiūrį.	30 – 40 min.
2.5	„Tarptautinė kavinė“	Kaip nešališkai ir sąžiningai dirbti su tema nepateikiant apie ją išsamios informacijos?	Darbas grupelėse formuluojant klausimus ir į juos atsakant.	Susipažinta su kolektyvinio problemų sprendimo metodais.	30 min.
2.6	„Forumai“	Darbas su aštriomis replikomis.	Vaidmenų žaidimas apie mokytojo atsakymus į aštrias replikas.	Gebėjimas pozityviai reaguoti į nejautrias replikas.	25 – 30 min.

3 SKYRIUS. REFLEKSIJA IR ĮVERTINIMAS

	Veikla	Tema	Metodas	Rezultatas	Trukmė
3.1	„Sniego gniūžtė“	Išsiaiškinti mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus.	Diskusija grupelėse.	Gebėjimas nusistatyti tinkamus mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus.	30 min.
3.2	„Pamokos planas“	Kaip suplanuoti mokymo svarstyti prieštaringas temas veiklą?	Asmeninis darbas ir (arba) darbas grupelėse.	Parengtas 1 val. trukmės pamokos, skirtos mokymuisi svarstyti tam tikrą prieštarinę temą, veiklos planas.	20 min.
3.3	„Laiškai“	Kvalifikacijos tobulinimo programos įvertinimas.	Fasilitatoriui (instruktoriui) skirto laiško rašymas.	Įgytas supratimas dėl galimo kvalifikacijos tobulinimo programos patobulinimo (skirta fasilitatoriui (instruktoriui)).	5 min.
3.4	„Linksmasis medis“	Dalyvių įsivertinimas.	Asmeninė refleksija ir užduotis su lipniais lapeliais.	Įgytas supratimas apie asmeninį profesinių kompetencijų lygį ir tobulintinas vietas (skirta dalyviams).	10 min.

1 SKYRIUS. ĮVADAS Į PRIEŠTARINGAS TEMAS

1.1 VEIKLA „ĮŽANGA“

— Pastaruoju metu Europoje vis labiau sutariama, kad mokymasis svarstyti prieštaringas temas – svarbi demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo dalis, kurioje dėmesys sutelkiamas į gebėjimą savarankiškai mąstyti, tarpkultūrinio dialogo puoselėjimą, toleranciją, pagarbą, kritinį požiūrį į medijose pateikiamą informaciją bei gebėjimą rasti taikias ir demokratiškas išeitis. Toliau aprašytos veiklos paskirtis – pristatyti dalyviams šiuolaikinėje literatūroje pateikiamą prieštaringų temų sąvoką, pavyzdžius bei argumentus, pagrindžiančius mokymo juos svarstyti klasėje ir mokykloje naudą.

Tikslas

— Pristatyti prieštaringų temų sąvoką ir apsvarstyti argumentus, pagrindžiančius mokymo juos svarstyti klasėje ir mokykloje naudą.

Rezultatai

— Dalyviai:

- ▶ Geba pateikti teisingą prieštaringų temų apibrėžimą.
- ▶ Geba pateikti aktualius, šį apibrėžimą atitinkančius, pavyzdžius.
- ▶ Žino ir supranta skirtingus argumentus, pagrindžiančius mokymo svarstyti prieštaringas temas mokykloje naudą.

Trukmė

— 20 min.

Priemonės

— Reikės:

- ▶ Pranešimo - pristatymo.
- ▶ Nešiojamojo kompiuterio ir projektoriaus.

Pasiruošimas

— Paruoškite trumpą pranešimą apie tai, ką vadiname prieštaringomis temomis, ir kodėl mokymas jas svarstyti yra svarbus demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymui. Pranešime pateikite:

- ▶ prieštaringų temų sąvoką;
- ▶ kelis šiuo metu aktualių prieštaringų temų pavyzdžius;
- ▶ priešasčių mokyti svarstyti prieštaringas temas sąrašą.

— Sąvoka, galimi pavyzdžiai ir priešasčių sąrašas pateikiami toliau, žr. „Pagalbinė medžiaga“.

Patarimas

Žinodami šios kvalifikacijos tobulinimo programos temą, dalyviai gali tikėtis kažko labai prieštaringo. Nesistenkite patenkinti šio lūkesčio rinkdamiesi labiausiai ginčytinus klausimus. Stenkitės, kad pavyzdžiai atspindėtų ir vietinį, ir pasaulinį kontekstą, kuo platesnę prieštaringų temų įvairovę. Tačiau temos turėtų būti žinomos, kad dalyviai sugebėtų jas atpažinti savo mokyklos kontekste. Geresnį supratimą užtikrina iliustracijos su įvairias prieštaringas temas atspindinčiais vaizdais, pavyzdžiui, imigracija ir (arba) emigracija, ekstremizmas ir radikalėjimas, klimato pokyčiai, smurtas prieš lytis, lytinė tapatybė, LGBT teisės, priekabiavimas elektroninėje erdvėje, politiniai protestai, smurtas mokyklose, eksperimentai su gyvūnais ir genetiškai modifikuotais augalais.

Devynios priežastys, pagrindžiančios mokymo svarstyti prieštaringas temas naudą:

1. Prieštaringos temos yra labai reikšmingos visuomenei, todėl mokymasis jas svarstyti turėtų būti įtrauktas į kiekvieno mokinio socialinį ir politinį ugdymą.
2. Mokymasis dalyvauti debatuose apie prieštaringas temas yra svarbi demokratinio proceso užtikrinimo sąlyga, padedanti mokiniams išsiugdyti svarbių demokratinio pilietiškumo kompetencijų, pavyzdžiui, nešališkumo, smalsumo, noro suprasti kitus ir tolerancijos, o taip pat dalyvavimo demokratiškuose debatuose ir taikaus konfliktų sprendimo įgūdžių.
3. Naudodami šiuolaikines technologijas, pavyzdžiui, mobiliuosius įrenginius, „Twitter“, „Facebook“ ir pan., jauni žmonės nuolatos susiduria su informacija apie įvairias prieštaringas temas, todėl turėtų gebėti ją suprasti ir tinkamai elgtis.
4. Mokyklos privalo suteikti mokiniams objektyvią informaciją apie jų gyvenimui reikšmingus klausimus ir tapti atsvara medijoms, kuriose prieštaringos temos neretai pateikiamos šališkai arba klaidinančiai.
5. Naujos prieštaringos temos atsiranda nuolatos, todėl išmokę tinkamai su jomis elgtis dabar, jauni žmonės gebės tai daryti ir ateityje.
6. Prieštaringų temų nagrinėjimas reikalauja įvairių kritinio mąstymo ir analitinių įgūdžių, todėl jaunuoliai išmoksta įvertinti įrodymus, atpažinti šališkumą ir spręsti priežasčių bei įrodymų pagrįstumo klausimą.
7. Prieštaringų temų svarstymas padeda mokiniams suprasti emocijas ir išsiaiškinti savo vertybines nuostatas, geriau mokytis ir pasitikėti savimi, todėl yra naudingas mokinių emociniam ir asmeniniam vystymuisi.
8. Mokymas svarstyti prieštaringas temas reiškia darbą su gyvenimiškais, aktualiomis problemomis, kurios padeda suprasti demokratinio pilietiškumo ir žmogaus teisių ugdymo svarbą.
9. Mokiniai dažnai patys užduoda prieštarigus klausimus, nesusijusius su pamokos tema, todėl mokytojas turėtų būti iš anksto pasiruošęs tokiems atvejams.

1.2 VEIKLA „MUZIKINĖS KĖDĖS“

■ Kalbantis apie prieštaringas temas gali užvirti jausmai. Kuo tvirtesnę nuomonę esame susidarę, tuo labiau savo požiūrį linkstame laikyti ne pridėtine, o pamatine savo suvokiamos asmenybės savybe. Todėl kritikuojamas idėjas dažniausiai priimame asmeniškai, vengiame arba drovimės atskleisti savo nuomonę žmonėms, kuriais nepasitikime. Ši veikla padės dalyviams geriau susipažinti su emociniu prieštarinių temų svarstymo aspektu, emocijų poveikiu klasės atmosferai ir valdymui. Be to, ši veikla padeda dalyviams geriau susipažinti.

Tikslas

■ Susipažinti su emocine prieštarinių temų svarstymo puse, emocijų poveikiu klasės atmosferai ir valdymui.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Supranta emocinę prieštarinių temų svarstymo pusę.
- ▶ Geba numatyti emocijas, galinčias kilti svarstant prieštaringas temas.
- ▶ Supranta kaip emocijos gali paveikti klasės atmosferą ir jos valdymą.

Trukmė

■ 20 - 25 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Prieštarinių pareiškimų sąrašo.
- ▶ Muzikos grotuvo, pavyzdžiui, nešiojamojo kompiuterio ir kolonėlių.

Pasiruošimas

■ Parašykite kelis (5 arba 6) prieštarinius teiginius. Pasistenkite, kad jie dalyviams sukeltų kuo daugiau emocijų, paskatintų pasidalinimą į skirtingų nuomonių stovyklas, būtų įdomūs ir aktualūs dalyvių mokiniams.

Galimi teiginių pavyzdžiai

- ▶ „Dabar per daug dėmesio skiriama vaikų teisėms, o apie pareigas pamirštama.“
- ▶ „Homoseksualioms poroms turėtų būti leidžiama įsivaikinti.“
- ▶ „Europos Sąjunga – laiko ir pinigų švaistymas, todėl turėtų būti išardyta.“
- ▶ „Tėvams neturėtų būti leidžiama pliaukštelėti vaikus.“
- ▶ „Atominis ginklas – būtina taikos pasaulyje sąlyga.“
- ▶ „Balsuoti turi būti leidžiama nuo 16 metų.“
- ▶ „Nuteistiesiems dėl ekstremistinių išpuolių turėtų būti skiriama mirties bausmė.“
- ▶ „Gyvūnų ir žmonių teisės turėtų būti lygios.“
- ▶ „Eutanazija – humaniška išeitis mirties trokštantiems žmonėms, todėl neturėtų užtraukti baudžiamosios atsakomybės.“
- ▶ „Tėvams turėtų būti leidžiama pasirinkti genetinę savo būsimų vaikų sudėtį, nes tai – vartotojo teisė.“
- ▶ „Mokesčiai turtingiesiems turėtų būti mažesni, nes jie sukuria darbo vietas.“
- ▶ „Laisvas žmonių judėjimas neturėtų būti kaip nors varžomas.“
- ▶ „Lyčių lygybė iš esmės reiškia moterų teises, todėl taip diskriminuojami vyrai.“
- ▶ „Kanapės turėtų būti legalizuotos.“
- ▶ „Lytinę tapatybę formuoja visuomenė, o ne prigimtis.“
- ▶ „Politikai težiūri savo naudos.“
- ▶ „Antsvorio turintys ir rūkantys žmonės turėtų daugiau mokėti už sveikatos priežiūrą.“
- ▶ „Su žmogaus teisių ir lygybės teisės aktais nuėjome per toli, todėl visuomenė tampa vis uždaresnė, nelinkusi rizikuoti.“

Metodas

1. Patalpoje atsitiktine tvarka išdėstykite kėdes po dvi taip, kad dalyviai poroje žiūrėtų vienas į kitą.
2. Pasakykite dalyviams, kad netrukus pasigirs muzika. Kol ji skamba, dalyvių poros turi vaikštinėti po patalpą, galima šokti. Tačiau vos muzika nutildysite, kiekvienas dalyvis turi skubiai atsisėsti ant arčiausiai jo atsідūrusios kėdės, kad susidarytų naujos, vienas į kitą žiūrinčių dalyvių poros. Tuomet jūs paskaitysite teiginį. Tas, kuris poroje ant kėdės atsisėdo antras, pirmasis per 30 sekundžių turi kolegai išsakyti savo nuomonę apie girdėtą teiginį. Porininkas turi išklausti neišsiduodamas, ar su išgirsta nuomone sutinka, o po 30 sekundžių, pateikti savo požiūrį.
3. Paleiskite muziką, ją nutildykite ir paskaitykite vieną iš pasiruoštų teiginių.
4. Pakartokite tai dar kartą.
5. Kartokite šį procesą tiek kartų, kiek turite pasiruoštų teiginių arba tiek laiko, kiek galite skirti. Kai jau visi bus susipažinę su žaidimo eiga, galite paprašyti, kad teiginius suformuluotų patys dalyviai, tačiau pabrėžkite, kad jie turėtų būti labai prieštaringi.
6. Pabaigai susėskite su dalyviais ratu ir žaidimą aptarkite.

Patarimas

Kartais žmonės nenori atskleisti savo nuomonės. (Dalyviai iš tokios situacijos gali pasimokyti.) Patikinkite, kad tai – vienintelė tokio pobūdžio užduotis. Be to, pasisakyti teks tik poroje, o išgirsti požiūriai arba jų neturėjimas nebus kaip nors vertinami. Paaiškinkite, kad šios užduoties tikslas – padėti mokytojams geriau suprasti ir išmokti valdyti emocijas, galinčias kilti svarstant prieštaringas temas mokykloje.

Diskusija

■ Aptarkite žaidimo metu dalyvių patirtus jausmus ir įžvalgas, kurios gali būti naudingos mokymui svarstyti prieštaringas temas, pavyzdžiui, ar tikėtina, kad mokiniai noriai dalinsis savo asmenine nuomone? Kokia klasės atmosfera labiausiai tinka prieštaringų temų svarstymui ir kaip ją sukurti? Ką dalyviai galvoja apie klasėje arba visoje mokykloje galiojančių diskusijos taisyklių įvedimą?

Patarimas

Ši diskusija turėtų būti pakankamai trumpa. Dalyviams galima paaiškinti, kad laiko apmastymams ir aptarimui bus skirta vykdant kitas programoje numatytas užduotis.

[Užsiėmimas adaptuotas remiantis : <http://www.anti-bias-netz.org/>]

1.3 VEIKLA „ŽMOGUČIAI MEDYJE“

■ Mokytojo profesiniame tobulėjime refleksija atlieka svarbų vaidmenį. Šioje dalyje aprašyta veikla padės dalyviams apsvarstyti ir užrašyti Mokomosios veiklos programos pradžioje patiriamus jausmus..

Tikslas

■ Padėti dalyviams apsvarstyti ir užrašyti Mokomosios veiklos programos pradžioje patiriamus jausmus.

Rezultatai

■ Dalyviams:

- ▶ Suvokia savo stipriąsias ir silpnąsias mokymo svarstyti prieštaringas temas puses, todėl gali tobulėti.

Trukmė

■ 10 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Paveikslėlio „Žmogučiai medyje“ kopijų.

Pasiruošimas

■ Padarykite pakankamai paveikslėlio „Žmogučiai medyje“ kopijų.

Metodas

1. Išdalinkite paveikslėlio „Žmogučiai medyje“ kopijas.
2. Paprašykite dalyvių skirti laiko tyliam apmąstymui ir nuspręsti, kurie žmogučiai geriausiai atspindi jų dabartinę savijautą, susijusią su dalyvavimu programoje ir mokymo svarstyti prieštaringas temas perspektyvomis. Paprašykite, kad dalyviai pasirinktus žmogučius nuspalvintų.
3. Skirkite truputį laiko, kad dalyviai galėtų savo pasirinkimą aptarti su kolegomis, tačiau pabrėžkite, kad tai nėra privaloma.
4. Paašškinkite, kad programos pabaigoje prie šios temos sugrįšite ir įvertinsite, ar savijauta pasikeitė.

1.3 VEIKLOS: PAGALBINĖ MEDŽIAGA

„Žmogučiai medyje“

© Visos teisės saugomos. Pip Wilson ir Ian Long, 2003

Šią priemonę (angl. „The Blob Tree“) galite įsigyti svetainėje www.blobtree.com

1.4 VEIKLA „KARŠTA – ŠALTA“

■ Kodėl tam tikras temas laikome prieštaringsomis? Kodėl viena tema gali būti prieštaringesnė už kitą? Čia aprašytas praktinis užsiėmimas padės dalyviams išnagrinėti priežastis, dėl kurių tema tampa prieštaringa, bei iššūkius, kylančius svarstant skirtingų tipų prieštaringas temas klasėje arba mokykloje.

Tikslas

■ Išnagrinėti priežastis, dėl kurių tema tampa prieštaringa, bei iššūkius, kylančius svarstant skirtingų tipų prieštaringas temas klasėje arba mokykloje.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Žino priežastis, dėl kurių tema tampa prieštaringa.
- ▶ Supranta iššūkius, kylančius svarstant skirtingų tipų prieštaringas temas klasėje arba mokykloje.

Trukmė

■ 20 - 25 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Lipnių lapelių, po kelis kiekvienam dalyviui.
- ▶ Trijų didelių užrašų „KARŠTA“, „ŠALTA“ ir „DRUNGNA“.
- ▶ Tuščios sienos.
- ▶ Dalijamosios medžiagos.

Pasiruošimas

■ Išsirinkite tuščią sieną, vienoje pusėje pritvirtinkite užrašą „KARŠTA“, kitoje – „ŠALTA“, o per vidurį – „DRUNGNA“. Turėkite kiekvienam dalyviui po komplektą dalijamosios medžiagos apie priežastis, dėl kurių tema tampa prieštaringa, arba paruoškite apie tai pranešimą (žr. „Pagalbinė medžiaga“).

Metodas

1. Išdalinkite dalyviams po 5 arba 6 lipnius lapelius.
2. Paprašykite dalyvių sugalvoti prieštaringų temų pavyzdžių ir kiekvieną užrašyti ant atskiro lapelio. Paašškinkite, kad nereikia stengtis būti atsargiems, temos gali būti ir labiau, ir mažiau prieštaringos.
3. Paraginkite dalyvius pasvarstyti, kaip jie jaustųsi, jei mokant svarstyti prieštaringas temas tektų dirbti su jų užrašytais pavyzdžiais.
4. Paprašykite dalyvių prilipinti lapelius ant sienos po užrašais. Jei dalyvis galvoja, kad svarstant tokią temą jaustųsi patogiai, prilipina lapelį po užrašu „ŠALTA“, jei tai būtų per daug sudėtinga – po užrašu „KARŠTA“, o jei nei vienaip, nei antraip – po užrašu „DRUNGNA“.
5. Skirkite kelias minutes, kad dalyviai galėtų susipažinti su kolegų pasirinktais pavyzdžiais ir jų išsidėstymu ant sienos.
6. Sustatykite kėdes ratu ir aptarkite praktinį užsiėmimą.

Patarimas

Šią paktinę užduotį geriausia atlikti tyloje. Tai padeda dalyviams be aplinkinių poveikio suprasti ir išreikšti asmeniškai jiems nerimą keliančias temas.

Kiti galimi užduoties variantai

Yra keli galimi šios praktinės užduoties variantai:

„**Skalbinių virvė**“: dalyviams virš galvos, nuo vieno patalpos galo iki kito ištempama virvė, ant kurios viename gale pritvirtinamas užrašas „ŠALTA“, kitame – „KARŠTA“, per vidurį – „DRUNGNA“. Dalyviai pavyzdžius užrašo ant kortelių, kurias skalbinių segtukais prisega prie virvės.

„**Balsavimas kojomis**“: ant žemės išdėliojami lapai, ant kurių užrašyti prieštaringų temų pavyzdžiai. Fasilitatorius (instruktorius) priėjęs perskaito lapo turinį, o dalyviai atsistoja arba arčiau jo, arba toliau, priklausomai nuo to, kaip patogiai jaustųsi mokydami svarst tokia temą.

„**Rikiuotė**“: per visą patalpą ant žemės nubrėžiama linija. Galima naudoti virvę arba lipnią juostą. Fasilitatorius (instruktorius) garsiai skaito prieštaringų temų pavyzdžius, o dalyviai išsirikiuoja pagal tai, kaip jaustųsi turėdami mokyti svarstyti tokia temą, kai viename patalpos gale pritvirtintas užrašas „KARŠTA“ reiškia, kad jaustųsi labai nepatogiai, o kitame gale – „ŠALTA“ reiškia, kad jaustųsi patogiai.

„**Grafitis ant sienos**“: Ant tuščios sienos dalyviai lipina lipnius lapelius su savo prieštaringų temų pavyzdžiais ir komentarais apie tai, kaip jaustųsi – patogiai arba nepatogiai – mokydami svarstyti tokia temą. Savo nuomonę apie kitų dalyvių lapeliuose užrašytų temų mokymą galima užrašyti ant atskirų lipnių lapelių ir prilipinti šalia

Diskusija

■ Išdalinkite dalijamosios medžiagos komplektus ir vadovaukite diskusijai apie klasėje galinčias kilti skirtingų tipų problemas.

Patarimas

Su mokymu svarstyti prieštaringas temas susijusius iššūkius galima suskirstyti į kelias kategorijas. Diskutuoti būtų paprasčiau, jei dalyviams pateiksite iš anksto parengtą sąrašą su galimų klausimų pavyzdžiais:

Mokytojo vaidmuo

Kilus ginčui, kieno pusę mokytojas turėtų palaikyti?

Kaip išvengti galimos kritikos dėl šališkumo arba tikslingos įtakos?

Klasės atmosfera ir valdymas

Kaip užtikrinti saugią ugdymo aplinką?

Kaip suvaldyti klasę?

Su svarstoma tema susijusios mokytojo žinios

Kai užtikrinti, kad mokytojas turėtų žinių apie mokinių keliamus klausimus?

Kaip mokytojas turėtų elgtis, kad sudarytų temą (temas) išmanančio žmogaus įspūdį?

Mokinių asmeninė patirtis ir reakcija į svarstomas prieštaringas temas

Kaip sumažinti riziką, kad mokiniai jausis prislėgti arba įžeisti?

Kaip elgtis, jei mokiniai pasijaus prislėgti?

Laikas

Kaip visa tai sutalpinti į vieną arba kelias pamokas?

Kiek laiko skirti diskusijai ir kada ją nutraukti??

1.4 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Priežastys, dėl kurių tema tampa prieštaringa

1.5 VEIKLA „BAGAŽO PATIKRA“

■ Įsitikinimai ir vertybinės nuostatos lemia mūsų požiūrį į pasaulį ir elgseną. Tai – vadinamasis „kultūrinis bagažas“, kurį kiekvienas nešiojamės su savimi. Kartais žmonės nesuvokia, kad turi tam tikrų įsitikinimų ir vertybinių nuostatų, nuo kurių priklauso patirties vertinimas. Šia prasme mokytojai niekuo nesiskiria nuo kitų žmonių. Ši praktinė užduotis padės dalyviams suprasti, kaip mokytojo įsitikinimai ir vertybinės nuostatos gali paveikti požiūrį į prieštaringas temas. Jos metu dalyviai bus skatinami apsvarstyti, kaip jų asmeniniai įsitikinimai ir vertybinės nuostatos gali paveikti mokymą svarstyti prieštaringas temas

Tikslas

■ Padėti dalyviams suprasti, kaip mokytojo įsitikinimai ir vertybinės nuostatos gali paveikti požiūrį į prieštaringas temas bei skatinti mokytojus apsvarstyti savo asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Supranta, kaip mokytojo asmeniniai įsitikinimai ir vertybinės nuostatos gali paveikti jų darbą mokant svarstyti prieštaringas temas.
- ▶ Geriau suprasti savo asmeninių įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį pedagoginei veiklai.

Trukmė

■ 20 - 30 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Kelių rinkinių diskusijai skirtų kortelių.
- ▶ Tuščių kortelių.
- ▶ Kelių nedidelių maišelių.
- ▶ Konferencinio stovo su bloknotu ir rašikliu.

Metodas

■ Paruoškite kelis rinkinius diskusijai skirtų kortelių (žr. „Pagalbinė medžiaga“). Pasirinkite tokius vardus ir veikėjų tipažus, kurie būtų atpažįstami mokymo dalyviams. Ši praktinė užduotis skirta darbui grupelėse, todėl kiekvienai paruoškite po atskirą kortelių rinkinį. Sudėkite rinkinius į atskirus maišelius (tikslas ir popieriniai, ir plastikiniai). Praktinio užsiėmimo pabaigoje reikės tuščių kortelių, po vieną kiekvienam dalyviui.

Procesas

1. Suskirstykite dalyvius į grupes.
2. Kiekvienai grupei duokite po vieną maišelį su diskusijai skirtų kortelių rinkiniu. Paaiškinkite, kad ant kortelių pateikta informacija apie mokytojus (įspėkite, kad ji – išgalvota).
3. Paprašykite, kad vienas grupelės dalyvis nežiūrėdamas ištrauktų vieną kortelę.
4. Paprašykite, kad grupelė susipažintų su kortelėje pateikta informacija ir aptartų, kokią nuomonę toks mokytojas galėtų turėti apie svarstomą prieštaringą temą ir kaip tai galėtų paveikti jo darbą su klase.
5. Skirkite laiko diskusijai grupelėse, o tuomet kartokite procesą nuo pradžių dar du arba tris kartus.
6. Paprašykite dalyvių susėsti ratu. Paeiliui skaitykite kortelių turinį ir kaskart paprašykite savanorių papasakoti apie darbo jų grupelėje išvadą. Užsirašykite nuomonių skirtumus.
7. Paaiškinkite dalyviams „kultūrinio bagažo“ sąvoką ir jos reikšmę mokymui svarstyti prieštaringas temas.

Diskusija

■ Vadovaukite diskusijai apie galimą mokytojų įsitikinimų ir vertybinių nuostatų poveikį mokymui svarstyti prieštaringas temas, pavyzdžiui, iš kur dalyvių manymu kyla mokytojo įsitikinimai ir vertybinės nuostatos? Ar lengva mokytojams atpažinti savo šališkumą ir prielaidas?

■ Baikite diskusiją skirdami laiko refleksijai: paprašykite dalyvių pasvarstyti apie savo asmeninius įsitikinimus, vertybines nuostatas bei galimą jų poveikį mokymui svarstyti prieštaringas temas.

■ Išdalinkite dalyviams po vieną tuščią kortelę ir paprašykite ant jos parašyti vieną sakinį apie save,

panašiai taip, kaip buvo parašyta diskusijai skirtose kortelėse. Paraginkite rimtai pagalvoti, atsižvelgti į galimą poveikį mokymui svarstyti prieštaringas temas. Patikinkite, kad kortelė skirta tik asmeniniam naudojimui, joje užrašytos informacijos viešinti nereikės. Šią užduotį reikia vykdyti tyloje. Baigus rašyti, skirkite 3 arba 4 minutes, kad norintieji pasidalinti savo mintimis galėtų pasikalbėti tarpusavyje, tačiau pabrėžkite, kad tai nėra privaloma.

Patarimas

Šios praktinės užduoties veiksmingumas priklauso nuo pabaigoje numatytos refleksijos, todėl svarbu jai palikti pakankamai laiko.

Pasiūlymas

Projekto dalyviai iš Airijos siūlo po diskusijos aptarti skirtumą tarp asmeninio „bagažo“, kurį mokytojas „atsineša“ su savimi į mokyklą ir profesinio „bagažo“, kuris įgyjamas oficialiai tapus pedagogu, įskaitant teisinę atsakomybę ir pareigą dirbti laikantis oficialių nurodymų, mokytojų ir inspektorių lūkesčius bei pedagogo profesijai tenkančius moralinius reikalavimus.

Kiti galimi užduoties variantai

„**Kuris iš jų – teroristas?**“ Šią užduotį sugalvojo mokytojų praktikantų grupelė iš Jungtinės Karalystės. Dalyviams išdalinamos nuotraukos su žmonių portretais (iškarpos iš žurnalų) ir paprašoma nuspręsti, kuris iš pavaizduotų asmenų yra teroristas. Teisingo atsakymo į klausimą nėra, tačiau dalyviai yra skatinami stebėti savo minčių seką, aiškintis, kokius požymius laiko reikšmingais, kokius kriterijus taiko, ar darė tai sąmoningai.

„**Kuris iš jų – heteroseksualas?**“ Panaši užduotis naudojama Švedijoje, lytinio švietimo pamokose. Šiuo atveju prašoma nuspręsti, kuris iš žmonių galėtų būti heteroseksualas.

Tokio pobūdžio užduotys yra veiksmingiausios, kai dalyviams neleidžiama iš anksto suprasti, koks yra tikrasis atsakymas į užduotą klausimą. Dalyviai paprastai vadovaujasi išankstinėmis pažiūromis arba stereotipais.

1.5 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Diskusijai skirtų kortelių pavyzdžiai

Karinai patinka liaudiškos dainos ir šokiai, ji labai patriotiška, priklauso nacionalistinei partijai.	Peteris užaugo labai religingoje šeimoje, nerūko, nevartoja alkoholio, vadovauja religinės bendruomenės apeigoms.
Dipa kažkada atvyko su pabėgėlių grupe, tačiau taip ir nesugebėjo pamiršti labai neigiamos pirmųjų gyvenimo metų šioje šalyje patirties.	Helenai teko gyventi moterų prieglaudoje, ji – aktyvi moterų teisių gynėja.
Ali – profesinių sąjungų atstovas, dažnai savo šalyje ir užsienyje organizuojantis kampanijas už žmogaus teises bei darbo sąlygas.	Rolfas kažkada buvo karininkas ir tik vėliau nusprendė tapti mokytoju.
Tatjana yra kilusi iš labai senos ir turtingos giminės, išsilavinimą įgijo užsienyje.	Vimas jau daug metų gyvena su tos pačios lyties partneriu ir galvoja, kad mokykloje apie tai niekas nežino.

2 SKYRIUS. MOKYMO METODAI

KAIP ĮVEIKTI SUNKUMUS?

■ Mokymo svarstyti prieštaringas temas sėkmę lemia pedagogo kompetencija ir žinios apie tinkamus mokymo metodus, kitaip tariant, – mokytojo užtikrintumas ir gebėjimas veiksmingai taikyti mokymo metodus klasėje arba mokykloje. Jautraus pobūdžio informacijos svarstymas klasėje yra visuomet susijęs su tam tikra rizika, tačiau jos tikimybę galima gerokai sumažinti taikant gerai apgalvotus mokymo metodus.

■ Pedagogai susiduria su įvairiais klausimais:

- ▶ Kaip reaguoti į skirtingas mokinių nuomones apie tiesą, ar palaikyti kurią nors pusę, ar toks sprendimas nesukompromituos mokytojo, o gal mokiniai įtars pedagogą turint slaptų kėslų?
- ▶ Kaip užtikrinti mokinių jautrumą žmonėms iš kitokios aplinkos ir kultūros, kaip apsaugoti asmeninių arba šeiminių sąsajų su svarstoma tema turinčius mokinius nuo gėdinimo, tapimo auka, atstūmimo, persekiojimo arba patyčių?
- ▶ Kaip klasėje užkirsti kelią nesutarimams, neleisti diskusijoms peraugti į konfliktus, t. y. suvaldyti klasę ir sudaryti sąlygas mokiniams laisvai diskutuoti.
- ▶ Kaip paskatinti mokinius išklaudyti kitokį požiūrį turinčius žmones, išmokyti gerbti ir vertinti kitokią nuomonę?
- ▶ Kaip pateikti ginčytinas temas nenurodant nuodugnių detalių arba patikimų įrodymų šaltinių, kad mokiniams nekiltų poreikis mokytoją kritikuoti dėl šališkumo arba nekompetencijos?
- ▶ Kaip atsakyti į netikėtus, su svarstoma prieštaringa tema susijusius, klausimus ir kaip elgtis su grubiais komentarais, kad nekiltų klausimų dėl mokytojo sąžiningumo ir nebūtų įskaudinti arba įžeisti kiti mokiniai.

Mokomosios veiklos programos 2 skyrius skirtas priemonėms, padedančioms pedagogams įveikti tokius sunkumus. Kiekviena šiame skyriuje aprašyta veikla skirta tam tikram klausimui spręsti, todėl kaskart pateikiamas kitoks mokymo metodas. Šios kvalifikacijos tobulinimo programos dalyviai susipažins su aprašytaisiais mokymo metodais per praktinę veiklą, atlikdami užduotis, kurias vėliau galės pritaikyti darbui su klase arba mokykla. Pabaigę užduotis dalyviai jas aptars ir pasidalins idėjomis.

2.1 VEIKLA „KIENO PUSĘ PALAIKAI?“

■ Kaip ir kiekvienas žmogus, pedagogas turi teisę į nuomonę. Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad savo požiūrį reikia atskleisti mokiniam arba palaikyti tą klasės pusę, kurios nuomonė sutampa su mokytojo. Tačiau kaip derėtų reaguoti į priešingas mokinių nuomones ir ginčus? Kurią pusę reikia palaikyti? Ši užduotis padės dalyviams suprasti įvairius galimus pedagoginius sprendimus, jų privalumus ir trūkumus.

Tikslas

■ Išsiaiškinti įvairių galimų pedagoginių sprendimų, taikytinų susidūrus su priešingomis mokinių nuomonėmis, privalumus ir trūkumus.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Žino ir gali pasirinkti galimas mokytojo pozicijas.
- ▶ Supranta jų privalumus ir trūkumus.
- ▶ Supranta, kokiais atvejais kiekvienas sprendimas yra naudingiausias.

Trukmė

■ 30 - 40 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Konferencinio bloknoto ir rašiklių.
- ▶ Kortelių diskusijai.
- ▶ Sąvarželių.
- ▶ Lipnios juostos.
- ▶ Dalijamosios medžiagos

Pasiruošimas

■ Kaip parodyta pavyzdyje, paruoškite darbui grupelėse skirtas korteles, kuriose būtų aprašytos skirtingos galimos mokytojo pozicijos. Planuojamos šešios grupelės, todėl reikės šešių kortelių, visoms po vieną. Paruoškite kiekvienam dalyviui po vieną dalijamosios medžiagos rinkinį „Pedagogo vaidmuo klasės diskusijoje“.

Procesas

1. Priminkite dalyviams, kad priešingos nuomonės – vienas iš skiriamųjų prieštaringos temos bruožų. Vienas iš sudėtingiausių klausimų mokant svarstyti prieštaringas temas – iš kokio požiūrio taško jas pristatyti? Ar mokytojui dera palaikyti kurią nors pusę? Jei taip, kurią? O jei ne, kaip užtikrinti, kad svarstymas vyktų sąžiningai, o diskusija neprarastų edukacinės paskirties? Paaiškinkite, kad mokytojas gali rinktis įvairias pozicijas. Ši užduotis padės jas įvertinti.
2. Suskirstykite dalyvius į 6 grupes ir paprašykite, kad kiekviena atskirai susėstų ratu aplink stalą.
3. Duokite kiekvienai grupei po vieną konferencinio bloknoto lapą, rašiklį ir vieną kortelę su aprašyta mokytojo pozicija.
4. Paprašykite, kad grupės apsvaistytų kortelėje aprašytą mokytojo poziciją, jos taikymo mokant svarstyti prieštaringas temas privalumus ir trūkumus. Išvadas reikia užrašyti ant konferencinio bloknoto lapo: padalinti jį vertikaliai per pusę, vienoje pusėje užrašyti privalumus, o kitoje – trūkumus. Paaiškinkite, kad lapo apačioje reikia palikti tuščias vietas, kurios prireiks vėliau.
5. Skirkite 3 arba 4 minutes, o tuomet paprašykite grupelių prie konferencinio bloknoto lapo pritvirtinti korteles su aprašytąja mokytojo pozicija. Tuomet paprašykite, kad visos grupelės atsistotų ir apsikeistų vietomis su šalia esančia grupele.
6. Susėdusios prie kito stalo, grupelės turi susipažinti su prieš tai sėdėjusios grupelės išreikšta nuomone, varnele pažymėti su kuo sutinka, užrašyti prieštaravimus arba papildyti sąrašą.
7. Skirkite šiek tiek laiko, paprašykite grupelių persėsti prie kito stalo, ir pakartokite prieš tai aprašytą procesą.
8. Kartokite šį procesą tol, kol visos grupelės bus pakomentavusios kitų grupelių išvadas.

9. Sustatykite kėdes ratu. Išdalinkite dalyviams dalijamosios medžiagos rinkinius ir paprašykite tyliai su jais susipažinti. Atkreipkite dalyvių dėmesį į papildomą informaciją ir skirtingų pozicijų pavadinimus. .

Diskusija

■ Išsirinkite dvi arba tris prieštaringas temas ir pasikalbėkite su dalyviais apie mokymo metodus, kurie labiausiai tiktų kiekvienu atveju.

■ Užbaikite diskusiją prašymu suformuluoti taisykles, kurios padėtų prisiminti, kada kurį metodą reikia taikyti.

2.1 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Galimos mokytojo pozicijos

Visuomet informuoti apie savo požiūrį.	Taikyti „neutralaus posėdžio pirmininko“ metodą, niekada neatskleisi savo požiūrio.
Užtikrinti, kad svarstant kiekvieną temą mokiniai būtų informuoti apie požiūrių įvairovę.	Kvestionuoti mokinių požiūrį iš priešingo požiūrio taško.
Stengtis padėti mokiniams arba jų grupėms ir kalbėti jų vardu.	Visuomet išsakyti oficialią nuomonę, t. y. tokią, kurią palaiko valdžios institucijos.

Galimi metodai

„Deklaruoto įsipareigojimo“ metodas Mokytojas temos nagrinėjimo metu privalo atskleisti savo asmeninį požiūrį.	
Galimi privalumai Mokiniai bet kuriuo atveju bando atspėti mokytojo požiūrį, todėl jį atskleidus situacija taps skaidri. Žinodami mokytojo požiūrį į svarstomą temą, mokiniai gali atpažinti jo (jos) išankstines nuostatas ir šališkumą. Savo požiūrį geriau atskleisti po diskusijos, o ne prieš ją. Šį metodą galima naudoti tik tuo atveju, jei su priešinga mokinių nuomone bus elgiamasi pagarbiai. Šis metodas gali padėti užtikrinti mokinių pasitikėjimą mokytoju, kadangi iš mūsų nesitikima neutralumo.	Galimi trūkumai Toks metodas gali pakenkti diskusijai, nes mokiniai gali vengti reikšti požiūrį, jei šis prieštarauja mokytojo nuomonei. Dalį mokinių tai gali paskatinti palaikyti nuomonę, su kuria jie patys nesutinka tik todėl, kad ji prieštarauja mokytojo nuomonei. Mokiniams neretai sunku atskirti faktus nuo vertybinių nuostatų. Tai tampa dar sudėtingiau, kai apie faktus ir vertybines nuostatas kalba vienas ir tas pats žmogus, t. y. mokytojas.

„Neutraliteto“ arba „neutralaus posėdžio pirmininko“ metodas
Mokytojas atlieka nešališko diskusijos moderatoriaus vaidmenį

Galimi privalumai

Šis metodas gali padėti sumažinti nederamos mokytojo šališkumo įtakos riziką.

Sudaroma galimybė kiekvienam sudalyvauti atviroje diskusijoje.

Sudaro sąlygas atvirai diskusijai, t. y. mokiniai gali kelti problemas ir klausimus, apie kuriuos mokytojas nebuvo pagalvojęs.

Suteikia progą mokinių komunikavimo įgūdžių ugdymui.

Metodas tinka atvejams, kai apie prieštarinę temą galima rasti daug medžiagos.

Galimi trūkumai

Mokiniam tokia situacija gali atrodyti dirbtinė, nenatūrali.

Nepavykusi diskusija gali sugadinti mokytojo santykius su klase.

Diskusijos sėkmė priklauso nuo to, ar mokiniams anksčiau teko susidurti su tokiu darbo metodu, antraip gali prireikti daug laiko, kol visi įpras prie naujovės.

Gali tiesiog sutvirtinti mokinių pažiūras ir išankstines nuostatas.

Sunkiai pavyksta su mažiau gabiais mokiniais.

„Neutralaus posėdžio pirmininko“ vaidmuo gali būti nesuderinamas su mokytojo asmenybe.

„Subalansuotasis“ metodas

Mokytojas mokiniams pristato įvairius alternatyvius požiūrus į nagrinėjamą temą.

Galimi privalumai

Viena iš užduočių, kurios tenka socialinių arba humanitarinių mokslų mokytojui, – padėti mokiniams suprasti, kad praktiškai niekas niekada nebūna tik juoda arba balta.

Šis metodas yra būtinas, kai klasėje pasireiškia nuomonių poliarizacija.

Šis metodas naudingiausias, kai su svarstoma tema susijusios medžiagos yra daug ir ji labai prieštaringa.

Jei nuomonių pusiausvyros pasiekti nepavyko, mokytojas turi iškelti reikiamus klausimus ir paskatinti į juos atsivėlgti.

Galimi trūkumai

Ar įmanoma užtikrinti nuomonių pusiausvyrą?

Vengiama esmės – parodyti, kad tiesa slypi kažkur „pilkojoje“ zonoje tarp dviejų alternatyvių požiūrių.

Skirtingi žmonės skirtingai supranta pusiausvyrą, o mokymas privalo būti pagrįstas vertybinėmis nuostatomis.

Pamokoje pagrindinis vaidmuo gali tekti mokytojui, kuris turės nuolatos kištis, siekdamas užtikrinti vadinamąją pusiausvyrą.

„Velnio advokato“ metodas

Mokytojas sąmoningai užima mokiniams priešingą arba mokomojoje medžiagoje nurodytą poziciją.

Galimi privalumai

Metodą taikyti labai smagu, jis padeda paskatinti mokinius dalyvauti diskusijoje.

Būtinas tuo atveju, jei klasėje vyrauja viena nuomonė.

Daugumoje klasių susiformuoja daugumos nuomonė, kurią būtina kvestionuoti.

Padeda pagyvinti išsikvėpusią diskusiją.

Galimi trūkumai

Mokiniai gali klaidingai sutapatinti išsakytą nuomonę su paties mokytojo požiūriu, tai gali priversti tėvus nerimauti.

Gali sutvirtinti mokinių išankstines nuostatas.

„Sąjungininko“ metodas

Mokytojas palaiko mokinio arba mokinių grupelės pusę.

Galimi privalumai

Suteikia progą pasisakyti silpnesniems mokiniams ir marginalizuotoms grupėms.

Mokiniai yra mokomi formuluoti ir plėtoti argumentus.

Mokiniai išgirsta apie idėjas ir argumentus, į kuriuos kitaip nebūtų atkreipta dėmesio.

Tai – puikus bendradarbiavimo pavyzdys.

Galimi trūkumai

Mokiniai gali susidaryti nuomonę, kad mokytojas siekia sleisti savo požiūrį.

Mokiniai gali vertinti tai, kaip palankumą kuriam nors mokiniui ar grupei.

Mokiniai gali galvoti, kad nėra reikalo ginčytis, nes mokytojas tai padarys už juos.

„Oficialios pozicijos“ metodas

Mokytojas privalo laikytis oficialios valstybės institucijų nuomonės.

Galimi privalumai

Užtikrina mokytojo išsakyto požiūrio teisėtumą.

Apsaugo mokytoją nuo galimų valdžios kaltinimų.

Suteikia progą atidžiau panagrinėti požiūrį, kuris mokiniams buvo nevisiškai aiškus arba galėjo būti neteisingai suprastas.

Galimi trūkumai

Mokiniai gali pasijausti, kad mokytojo nedomina jų nuomonė.

Jei asmeninė mokytojo nuomonė skiriasi nuo oficialiosios, mokytojas gali jausti spaudimą laikytis priimtino požiūrio.

Skirtingos valstybės institucijos gali pateikti priešingas nuomones. Kuria iš jų mokytojas turėtų vadovautis?

Valstybės institucijos ne visuomet pateikia oficialią poziciją.

Valstybės institucijos oficiali pozicija gali prieštarauti žmogaus teisių dokumentams.

2.1 VEIKLA „POŽIŪRIO KEITIMAS“

■ Bemaž sunkiausia užduotis – svarstyti tokias prieštaringas temas, kurios yra tiesiogiai susijusios su klasės mokiniais, pavyzdžiui, imigracijos, jei klasėje yra vaikų iš imigrantų šeimų. Mokytojas ne visuomet gali žinoti, ar diskusijai siūloma tema turi kažką bendro su mokinių asmeniniu gyvenimu, o tai dar labiau pasunkina darbą. Tam, kad palietę kuriam nors mokiniui jautrų klausimą, diskusijos dalyviai netyčia ko nors neįžeistų ir nepriverstų užsisklęsti savyje, rekomenduojama svarstant temas kalbėti apie jas iš visuomenės, o ne asmeninio požiūrio taško. Šis metodas vadinamas „nuasmeninimu“. Toliau aprašytos veiklos metu dalyviai panagrinės šio metodo privalumus, trūkumus bei praktinio pritaikymo galimybes.

Tikslas

■ Išsiaiškinti, kaip apsaugoti su svarstoma tema susijusių mokinių jausmus vartojant nuasmenintą kalbos stilių.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Žino problemas, kurios gali kilti, jei klasėje yra asmeniškai su tema susijusių mokinių.
- ▶ Moka išvengti problemų, pasirinkdamas temos svarstymui tinkamą kalbos stilių.
- ▶ Geba saugiau, iš visuomenės požiūrio taško suformuluoti svarstomos prieštaringos temos teiginius.

Trukmė

■ 30 - 50 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Ant atskirų popieriaus lapelių užrašytų „asmeniškų“ klausimų pavyzdžių.
- ▶ „Asmeniškų“ klausimų perfrazavimo nuasmeninta kalba pavyzdžių.

Pasiruošimas

■ Sudarykite su įvairiomis prieštaringomis temomis susijusių klausimų sąrašą. Jame visi klausimai turi būti suformuluoti asmeniškai, susiję su mokiniais, jų šeimomis arba bendruomenėmis, pavyzdžiui, „Ar tu manai, kad būti homoseksualu – nuodėmė?“ Pasistenkite sugalvoti tokių klausimų, kurie dalį klasės arba mokyklos mokinių priverstų jausti spaudimą. Toliau pateikėme klausimų pavyzdžių (žr. „Pagalbinė medžiaga“), kuriuos suformulavo įvairių valstybių atstovai. Užrašykite klausimus ant atskirų popieriaus lapelių. Kiekvienam dalyviui turi tekti po vieną klausimą.

■ Dar reikės kelių iš anksto paruoštų pavyzdžių, padedančių suprasti, kaip „asmeniškų“ klausimus perfrazuoti nuasmeninta kalba. Pavyzdžiui:

- ▶ Ką tu galvoji apie darbuotojus migrantus? (ASMENIŠKAS)
- ▶ Ką žmonės galvoja apie darbuotojus migrantus (NUASMENINTAS)
- ▶ Kaip tau atrodo, ar homoseksualai turėtų turėti teisę įsivaikinti? (ASMENIŠKAS)
- ▶ Koks yra visuomenės požiūris į teisės įsivaikinti suteikimą homoseksualams? (NUASMENINTAS)

Klausimus galima užrašyti skaidrėje ir parodyti ekrane.

Metodas

1. Pristatykite mokomąją veiklą trumpai, apibūdindami situaciją, kurioje mokiniai yra asmeniškai susiję su kokia nors klasėje arba mokykloje svarstoma tema. Paprašykite dalyvių pasidalinti panašia patirtimi ir papasakoti apie dėl to kilusias arba galėjusias kilti problemas.
2. Pabrėžkite priežastis, dėl kurių tokiais atvejais būtina stengtis apsaugoti mokinius. Pasinaudokite iš anksto paruoštais klausimų perfrazavimo pavyzdžiais ir pristatykite „nuasmeninimo“ metodą.
3. Suskirstykite dalyvius į poras ir duokite kiekvienai po klausimą, kurį reikia nuasmeninti.
4. Toliau poros paeiliui pristato savo pasiūlymus visai grupei ir apsvarsto galimus pavojus, kurie kiltų uždavus klasei nenuasmenintą klausimą.

Patarimas

Bus lengviau, jei pradėsite nuo pavyzdžių, kuriuose aiškiai keičiasi požiūrio taškas, pavyzdžiui, asmeniškuose klausimuose žodžiai „tu“ arba „tavo“ keičiami į nuasmenintus „žmonės“ arba „visuomenė“. Po to galima pateikti sudėtingesnių perfrazavimo atvejų, pavyzdžiui, „Ar manai, kad juokeliai apie religijas yra priimtini?“ keičiamas į „Ar priimtina juokauti apie religijas?“

Kiti galimi užduoties variantai

Juodkalnijoje ši užduotis atliekama šiek tiek kitaip: dalyviai suskirstomi į grupes, kurių kiekviena dirba su tam tikra prieštaringa tema, pavyzdžiui, apie romus, smurtą artimoje aplinkoje, kontracepciją ir pan. Grupės sugalvoja su šiomis temomis susijusių klausimų, kuriuos būtų saugiausia užduoti prieš tai nuasmeninus, ir pateikia galimų perfrazavimo pavyzdžių.

Čia aprašyta mokomoji veikla – adaptuotas Airijoje naudojamos užduoties variantas (žr. *CDVEC Curriculum Development Unit (2012) Tackling Controversial Issues in the Classroom: A Resource for Citizenship Education*).

Diskusija

— Surenkite trumpą diskusiją apie nuasmeninto kalbos stiliaus vartojimo klasėje naudą. Pavyzdžiui, pasiteiraukite, kokius šio metodo privalumus ir trūkumus dalyviai įžvelgia? Ar būtų sudėtinga taikyti šį metodą? Ar tai visuomet būtina?

Patarimas

Dalyvius reikia įspėti, kad nors šis metodas kartais būna labai naudingas, jis neturėtų būti laikomas auksine taisykle ir taikomas visais atvejais. Pavyzdžiui, Airijoje mokytojų instruktoriai išskiria religines ir tarpkultūrines temas, į kurias ypatingai jautriai reaguojama Šiaurės Airijoje, todėl mokytojams ir mokiniams būna sunku atsiriboti nuo požiūrio, kuris vyrauja jų gimtojoje aplinkoje. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad kartais gali būti naudinga paprašyti mokinių išreikšti asmeninius jausmus arba nuomonę, pavyzdžiui, kai norima geriau susipažinti su įvairiais požiūriais, daugiau sužinoti apie kultūros ir istorijos poveikį problemos susidarymui ir interpretavimui, ugdyti empatijos jausmą ir užtikrinti diskusijos tikroviškumą.

2.2 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

„Asmeniškų“ klausimų pavyzdžiai:

- ▶ Kiek iš jūsų gimėte ne šioje šalyje?
- ▶ Koks tavo religijos požiūris į mergaičių švietimą?
- ▶ Ar prie tavęs kada nors kabinėjosi kiti mokiniai?
- ▶ Kaip manai, koks yra saugiausias kontracepcijos būdas?
- ▶ Ar kada nors vartojai nelegalių psichotropinių medžiagų?
- ▶ Ar tėvai tave muša už blogą elgesį?

2.3 VEIKLA „MOKYKLA ŠALIA MIŠKO“

Ypatingai jautrias prieštaringas temas saugiau svarstyti netiesiogiai, nei „čiupti jautį už ragų“. Tokiai atvejais galima pasitelkti istorines, geografines arba išgalvotas analogijas. Šis metodas vadinamas „atsiribojimu“. Tai padeda išvengti galimo diskusijos peraugimo į konfliktą, o mokiniams būna paprasčiau atsisakyti išankstinių nuostatų ir prielaidų, todėl tampa lengviau nagrinėti sudėtingas temas. Toliau aprašyta mokojoji veikla, kurios metu nagrinėjamas išgalvotas pasakojimas apie susiskaldžiusią visuomenę, padės dalyviams geriau susipažinti su šio metodo nauda.

Tikslas

Išsiaiškinti, kaip „atsiribojimo“ metodas gali būti panaudotas siekiant jautriau ir lanksčiau svarstyti prieštaringas temas.

Rezultatai

Dalyviai:

- ▶ Supranta „atsiribojimo“ tikslą.
- ▶ Geba klasėje arba mokykloje taikyti „atsiribojimo“ metodus.

Trukmė

40 - 50 min.

Priemonės

Reikės:

- ▶ Pasakojimo „Mokykla šalia miško“ kopijų.

Pasiruošimas

Padarykite pakankamai pasakojimo kopijų (žr. „Pagalbinė medžiaga“), po vieną kiekvienam dalyviui. Apgalvokite savo vaidmenį: kaip skatinsite mokytojus aktyviai dalyvauti, kokius argumentus ir klausimus pasitelksite ir pan.

Metodas

1. Sustatykite kėdes eilėmis taip, kad visi sėdintieji žiūrėtų į priekį, o per vidurį liktų didelis tarpas.
2. Paaiškinkite, kas yra „atsiribojimo“ metodas ir kaip jį naudoti svarstant prieštaringas temas. Pasakykite, kad netrukus viską išbandysite praktiškai.
3. Garsiai perkaitykite pasakojimą.
4. Toliau dalyviai pasidalina mintimis apie priežastis kodėl mokykla (iš pasakojimo) buvo sudeginta, kas galėjo tai padaryti ir kodėl.
5. Paklauskite, ar mokytojas turėtų stengtis atstatyti mokyklą.
6. Paaiškinkite, kad norėdamas atstatyti mokyklą ir užtikrinti jos veiklą, mokytojas turės sutelkti abi bendruomenes. Tai padaryti nebus paprasta. Toliau dalyviai turi suvaidinti situaciją, kuri galimai susidarytų, jei mokytojas nuspręstų siekti įgyvendinti savo tikslą.
7. Paprašykite dalyvių įsivaizduoti, kad dalyvauja viešame susirinkime, į kurį visus pakvietė mokyklą norintis atstatyti mokytojas. Dalyviai turi suvaidinti dviejų bendruomenių atstovus: vienoje patalpos pusėje turi susėsti miško gyventojai, o kitoje – lygumų bendruomenė. Instruktoriui tenka susirinkimo moderatoriaus vaidmuo, todėl jis turi stovėti priekyje.
8. Paprašykite dalyvių įsijausti į vaidmenį. Mokytoją vaidinantis instruktorius pasveikina visus susirinkusius, trumpai apibūdina situaciją, paaiškina priežastį, dėl kurios žmonės buvo pakviesti į susirinkimą, ir paklausia, ar bendruomenės yra pasiruošusios teikti reikiamą paramą, kad mokyklą pavyktų atstatyti ir užtikrinti jos sėkmingą veiklą. Bendruomenių atstovus vaidinantys mokytojai turi užduoti klausimus, komentuoti ir pan. Vaidinimas tęsiamas iki 15 min., tačiau, jei reikia, galima skirti daugiau laiko. Galiausiai, mokytoją vaidinantis instruktorius padėkoja bendruomenių atstovams ir užbaigia susirinkimą.
9. Dalyviai išsijaučia iš vaidmens ir pasiruošia diskusijai.

Pasiūlymas

Ši mokoji veikla dar naudingesnė, kai mokytoją vaidina vienas iš dalyvių. Tačiau svarbu nepamiršti, kad nuo šio vaidmens priklauso užduoties sėkmė, todėl patikėti jį kuriam nors iš dalyvių galima tik tuo atveju, jei galvojate, kad jis arba ji tikrai susitvarkys.

Diskusija

— Vadovaukite diskusijai apie dalyvių įžvalgas. Ar tokią užduotį galima atlikti klasėje? Jei taip, kokią prieštarigą temą būtų galima svarstyti tokiu būdu? Kaip po tokio vaidinimo sugrįžti prie prieštarigos temos? Kokie tokios veiklos privalumai ir trūkumai?

Mokymas svarstyti prieštarigas temas pasitelkus pasakojimą

Pasakojimai labiausiai tinka mokant svarstyti jautrias prieštarigas temas. Tačiau kuriant pasakojimą svarbu nepamiršti, kad jame turi tiksliai atsispindėti svarstomos prieštarigos temos esmė: tokia pat požiūriu, argumentų ir interesų įvairovė ir pan. Tokį pasakojimą galima sukurti arba adaptuoti jau esamą taip, kad atitiktų svarstomą temą.

Šiai mokomajai veiklai skirtą istoriją parašė autoriai iš Jungtinės Karalystės (*Huddleston, T. & Rowe, D. (2001) Good Thinking: Education for Citizenship and Moral Responsibility, Volume 3, Evans: London*). Ji buvo sukurta dėl švietimo kylančių ginčų aptarimui, tačiau pastaruoju metu pradėta taikyti susiskaldžiusios visuomenės kontekste, kuris, pavyzdžiui, būdingas Šiaurės Airijai ir Kipriui.

2.3 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Mokykla šalia miško

„Labai seniai buvo tokia šalis, kurios žmonės gyveno susiskaldę į dvi stovyklas. Viena šalies teritorijos pusė buvo padengta tankiu mišku, o kitoje, kiek akys užmato, driekėsi lyguma.

Miško gyventojai vertėsi medienos pramone: aštriais kirviais kirto didelius ąžuolus, degino beržo malkas ir taip gamino anglį, o vietoje nukirstų medžių sodino naujus. Proskynose žmonės statė namus ir šventyklas miško dvasioms. Buvo jie nedrąsūs, gyveno dvasingai, santaikoje su gamta ir vienas kitu.

Lygumos gyventojai buvo ūkininkai: arė žemę ir augino javus. Namus jie statė iš akmens, garbino grūdų dievą. Vieną kartą per metus lygumų gyventojai rengdavo didelę šventę. Bendruomenė triukšmingai lėbaudavo visą savaitę.

Miško ir lygumų gyventojai bendraudavo retai, nebent kai mainydavosi gėrybėmis. Nors šalyje visi kalbėjo viena kalba, bendruomenės turėjo nemažai tik joms suprantamų žodžių bei išsireiškimų. Viena pusė nesistengė suprasti kitos gyvenimo būdo, nors gal tai būtų buvę visiems į naudą.

Tarp bendruomenių tvyrojo įtarumas: lygumų gyventojai tikėjo, kad miško bendruomenė laukia progos laukus užsodinti medžiais, o miško žmonės baiminosi, kad kaimynai gviešiasi iškirsti mišką ir paversti jį javų laukais. Šalyje buvo nedaug išsilavinusių žmonių. Visi buvo neturtingi, daugumai vargiai užtekdavo pinigų maistui. O kaimyninėse šalyse žmonės klestėjo, vystė maisto, tekstilės ir gamybos pramonę.

Kartą jaunas mokytojas įsikūrė šalia miško. Jis buvo kilęs iš neįprastos mišrios šeimos: augo lygumoje, nors motina buvo iš miško bendruomenės.

Mokytojas nusprendė padaryti neregėtą šalyje dalyką – įkurti mokyklą. Vietovėje, kur baigiasi miškas ir prasideda laukai, jis pradėjo statyti nedidelį, vieno aukšto pastatą iš medienos ir akmens.

Baigęs statybas mokytojas pakvietė miško ir lygumos gyventojus atvesti į naująją mokyklą savo vaikus. Žmonės iš pradžių abejojo, ypač nepatikliai šį pasiūlymą vertino miško gyventojai. Tačiau netrukus susirinko pakankamai gyventojų, kurie sutiko leisti į mokyklą savo vaikus už nedidelį mokesť.

Pirmąją savaitę skirtingų bendruomenių vaikai tarpusavyje praktiškai nebendravo. Miško gyventojų vaikai buvo labai drovūs ir laikėsi atokiai nuo laukymės gyventojų ne tik per pamokas, bet ir žaidimų aikštelėje. Vaikai iš laukymės erzino ir pravardžiavo miško gyventojus, lįsdavo muštis.

Antrąją savaitę mokytojas gavo iš tėvų skundų, kad jis per daug globoja kitos bendruomenės vaikus.

Trečiąją savaitę reikalai pradėjo tvarkytis, vaikai iš laukymės tapo mažiau agresyvūs, o vaikai iš miško – drąsesni.

Ketvirtąją savaitę mokykla buvo sudeginta.

2.4 VEIKLA „KITO VIETOJE“

■ Tam tikrą požiūrį pasirinkę vaikai ir jaunuoliai sunkiai geba pažvelgti į tą pačią situaciją iš kito požiūrio taško. Gebėjimas matyti alternatyvius sprendimo būdus vystosi su amžiumi, tačiau čia koją gali pakišti socialinės ir kultūrinės normos arba nepakankama gyvenimiška patirtis. Prieštaringos temos paprastai būna daugialypės, todėl mokant jas svarstyti labai svarbu išmokyti mokinius įžvelgti ir suprasti įvairius galimus požiūrius. Toliau aprašyta mokomoji veikla padės dalyviams suprasti įvairius būdus, kurie padėtų mokiniams išmokyti pažvelgti į svarstomą temą iš skirtingų požiūrio taškų.

Tikslas

■ Išsiaiškinti būdus, kurie padėtų mokiniams išmokyti pažvelgti į svarstomą temą iš skirtingų požiūrio taškų.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Supranta, kad prieštaringos temos yra daugialypės.
- ▶ Supranta, priežastis, dėl kurių mokiniams gali būti sunku pažvelgti į svarstomą temą iš skirtingų požiūrio taškų.
- ▶ Žino metodus, galinčius padėti mokiniams pažvelgti į svarstomą temą iš skirtingų požiūrio taškų.

Trukmė

■ 30 - 40 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Pėdsako formos kortelių

Pasiruošimas

■ Iškirpkite iš popieriaus natūralaus dydžio pėdsako formos korteles, galite pasinaudoti pridėtu šablonu (žr. „Pagalbinė medžiaga“). Kiekvienam dalyviui paruoškite po vieną ir dar kelias papildomas korteles.

■ Sugalvokite prieštaringą temą ir su suformuluokite apie ją klausimą, pavyzdžiui, „Kaip tavo manymu, vyriausybė turėtų spręsti religinio ekstremizmo problemą?“ (Prancūzijoje) arba „Kaip tau atrodo, ar šiaurės Anglijoje turėtų būti leidžiama skalūnų dujų gavyba?“ (Jungtinėje Karalystėje). Išsirinkite klausimą, kuris turėtų suskaldyti grupę į priešingų nuomonių stovyklas. Ant papildomų pėdsako formos kortelių užrašykite skirtingus atsakymus į klausimą, geriausia tokius, kurių dalyviai greičiausiai nepasirinks, tačiau ne daugiau kaip du arba tris sakinius.

Metodas

1. Sustatykite kėdes į vieną didelį ratą, ant kiekvienos kėdės padėkite po tuščią pėdsako formos kortelę.
2. Užduokite iš anksto paruoštą klausimą, paprašykite dalyvių tyliai pagalvoti ir ant kortelės parašyti atsakymą, tačiau ne daugiau kaip du arba tris sakinius.
3. Surinkite visas korteles, pridėkite tas, ant kurių iš anksto užrašėte atsakymus, visas sumaišykite ir padėkite ant žemės rato viduryje.
4. Paprašykite dalyvių pasiimti po vieną kortelę ir tyliai perskaityti, kas joje parašyta.
5. Paprašykite, kad savanoris atsistojęs perskaitytų, kas parašyta jo kortelėje.
6. Likusieji dalyviai turi pasitikrinti savo kortelėse užrašytą nuomonę ir, jei ji sutampa su perskaityta, ateiti ir atsistoti šalia savanorio.
7. Antrasis savanoris turi garsiai perskaityti savo kortelės turinį ir atsistoti toje patalpos vietoje, kuri išreiškia nuomonių panašumą: kuo nuomonė panašesnė į prieš tai girdėtą – tuo arčiau pirmosios grupės, o kuo nepanašesnė – tuo toliau nuo jos.
8. Kartokite tol, kol visi dalyviai bus sustoję į grupeles.
9. Atkreipkite dalyvių dėmesį į nuomonių įvairovę ir paprašykite susėsti į savo vietas diskusijai.

Patarimas ir kiti galimi užduoties variantai

Ši mokomoji veikla geriausiai pavyksta, kai klausimas formuluojamas apie anksčiau svarstytą prieštaringą temą. Diskusija padeda dalyviams pasiruošti praktinei užduočiai.

Yra ir kitų užsiėmimų, padedančių mokiniams įsijausti į kito žmogaus situaciją, t. y. „pasimatuoti svetimus batus“, pavyzdžiui, vaidinimas, situacijos atkūrimas arba debatai.

Čia aprašyta mokomoji veikla – adaptuotas Airijoje naudojamos užduoties variantas (žr. *CDVEC Curriculum Development Unit (2012) Tackling Controversial Issues in the Classroom*).

Diskusija

■ Vadovaukite diskusijai apie dalyvių įžvalgas, pavyzdžiui, ką jie sužinojo apie svarstytą temą? Ar atliekant užduotį pasikeitė jų nuomonė? Ar būtų galima šią užduotį atlikti mokykloje? Kokie šios mokomosios veiklos privalumai ir trūkumai? Gal dalyviai žino panašių užduočių ir galėtų apie jas papasakoti?

2.4 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Pėdsakas

2.5 VEIKLA „TARPTAUTINĖ KAVINĖ“

■ Paprastai prieštaringos temos būna sudėtingos, o tai pasunkina mokymą jas svarstyti. Prasmingas tokių temų pristatymas reikalauja specializuotų žinių, kurių paieška gali būti sudėtinga ir reikalauti nemažai laiko. Dar sudėtingesnė situacija yra su temomis, kurios neseniai tapo aktualios, arba problemomis, kurios dar nėra galutinai išspręstos. Mokytojai dažnai nerimauja dėl nepakankamai tikslios ir visapusiškos informacijos. Ši mokomoji veikla padės dalyviams suprasti, kaip kolektyvinis problemos sprendimo metodas gali padėti saugiai pristatyti temą nepateikus apie ją išsamios informacijos. Kolektyvinis problemos sprendimo metodas yra netradicinis mokymo (-osi) stilius, kai informaciją mokiniams suteikia ne mokytojas, o patys mokiniai

Tikslas

■ Išsiaiškinti, kaip kolektyvinis problemos sprendimo metodas gali padėti nešališkai ir sąžiningai dirbti su tema nepateikiant apie ją išsamios informacijos.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Supranta kolektyvinio problemos sprendimo metodą.
- ▶ Žino galimus šio metodo privalumus.
- ▶ Geba taikyti šį metodą klasės ir mokyklos aplinkoje.

Trukmė

■ 30 – 40 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Su svarstoma tema susijusių iliustracijų.
- ▶ Konferencinio bloknoto.

Pasiruošimas

■ Išsirinkite pakankamai naują prieštarinę temą ir suraskite su ja susijusių iliustracijų, pavyzdžiui, nuotraukų ir paveikslėlių iš laikraščių arba interneto. Ši medžiaga skirta darbui grupelėse, todėl turėkite po vieną iliustraciją kiekvienai. Konferencinio bloknoto lapų viduryje priklijuokite po vieną iliustraciją.

Metodas

1. Sustatykite kėdes aplink stalus, o ant stalo padėkite vieną konferencinio bloknoto lapą su ant jo priklijuotu paveikslėliu.
2. Suskirstykite dalyvius į grupes ir trumpai pristatykite temą, kurią išrinkote.
3. Grupelės turi aptarti jiems tekusią iliustraciją ir surašyti ant konferencinio bloknoto lapo užrašyti joms kilusius, su paveikslėliu susijusius klausimus.

Pasiūlymas

Galima pasinaudoti Jungtinėje Karalystėje sukurtu „6 K“ metodu. Jį mokytojai naudoja norėdami padėti mokiniams formuluoti klausimus, t. y. kas, kada, kur, kam, kaip ir kodėl nutiko?

4. Po 2 – 3 min. grupelės persėda prie kito stalo, aptaria anksčiau prie jos sėdėjusių dalyvių užrašytus klausimus ir užrašo savo atsakymus. Galima suformuluoti ir užrašyti papildomus klausimus.
5. Taip kartojama tol, kol visos grupelės bus gavusios progą aptarti visas iliustracijas.
6. Skirkite laiko, kad dalyviai galėtų pasivaikščioti aplink stalus ir susipažinti su užrašytais klausimais bei atsakymais.
7. Paklauskite, ką dalyviai sužinojo apie temą atlikdami užduotį. Ar tai padėjo pagilinti žinias? Ką jie norėtų daryti toliau?

Diskusija

■ Vadovaukite diskusijai apie kolektyvinio problemų sprendimo būdo panaudojimą mokant svarstyti prieštarigas temas. Pavyzdžiui, kokius šio metodo privalumus ir trūkumus dalyviai įžvelgia? Ar galėtų šią mokomąją veiklą pritaikyti darbui mokykloje? Jei taip, kaip ją reikėtų užbaigti? Gal dalyviai žino panašių užduočių ir galėtų apie jas papasakoti?

Kiti galimi užduoties variantai

„Tarpautinės kavinės“ užduotis yra panaši į „Diskusiją be kalbų“: mokytojas ant konferencinio bloknoto lapų užrašo klausimus, lapai išdėliojami įvairiose patalpos vietose. Mokiniai tyliai vaikšto po klasę, užrašo savo ir komentuoja kitų mokinių atsakymus.

Šie abu užduoties variantai buvo naudojami Jungtinėje Karalystėje po 2010 m. neramumų Londone.

2.6 VEIKLA „FORUMAS“

■ Mokytojai negali kontroliuoti visko, kas vyksta klasėje arba mokykloje. Kad ir kaip atidžiai suplanuosite pamoką, su grubiomis replikomis galite susidurti jos metu arba vėliau. Ši mokomoji veikla skirta dalyviams susipažinti su įvairiomis tokio pobūdžio replikomis ir apsvarstyti galimybę įvesti klasės taisykles arba mokyklos tvarką, kurios ne tik sumažintų tokių atvejų skaičių, bet ir padėtų mokytojams tinkamai reaguoti.

Tikslas

■ Apsvarstyti reagavimo į grubias replikas būdus bei galimybę įvesti klasės taisykles arba mokyklos tvarką, kurios ne tik sumažintų tokių atvejų skaičių, bet ir padėtų mokytojams tinkamai reaguoti.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Geba užtikrintai ir veiksmingai reaguoti į grubias replikas.
- ▶ Supranta, kaip šias problemas padeda spręsti klasės ir mokyklos taisyklių įvedimas bei tinkamos atmosferos užtikrinimas.
- ▶ Supranta mokyklos tvarkos ir mokyklos elgesio kodekso reikšmę.

Trukmė

■ 25 - 30 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Dalijamosios medžiagos su galimais mokinių grubių replikų pavyzdžiais.

Pasiruošimas

■ Sugalvokite du arba tris galimus mokinių grubių replikų pavyzdžius, susijusius su prieštaringomis temomis, kuriuos galite išgirsti klasės aplinkoje ir už jos ribų. Pavyzdžiui, klausimas mokytojui „Ar jūs gėjus?“ (Juodkalnijoje) arba komentaras „Visi pakistaniečiai vienodi“ (Jungtinėje Karalystėje). Daugiau pavyzdžių iš kitų valstybių pateikėme toliau, žr. „Pagalbinė medžiaga“.

Metodas

1. Pasinaudokite medžiagoje pateiktais arba savo iš anksto sugalvotais pavyzdžiais ir pristatykite dalyviams grubių replikų problemą. Jei dalyviai pageidauja, leiskite jiems pateikti savo pavyzdžių. Trumpai pasikalbėkite apie sunkumus, išylančius dėl nežinojimo, kaip į tokius pasakymus reaguoti, sprendimo nereaguoti arba per stipraus reagavimo.
2. Išrinkite tris savanorius, kurie sutiktų vaidinti mokytojus. Jų vaidmuo – atsakyti į grubias mokinių replikas. Paprašykite jų išeiti iš patalpos ir palaukti kol pakviesite.
3. Likusieji dalyviai atliks mokinių vaidmenis.
4. Paprašykite, kad likusieji patalpoje dalyviai išsirinktų dalijamojoje medžiagoje pasiūlytą grubios replikos pavyzdį arba sugalvotų jų patys, teiginių arba klausimų forma.
5. Į patalpą pakvieskite pirmąjį „mokytoją“ ir leiskite jam atsakyti į vieną iš grubių replikų, kurias „mokiniai“ išsirinko iš dalijamosios medžiagos arba sugalvojo patys.
6. Paeiliui į patalpą kviečiami kiti „mokytojai“, kiekvienas atsako į tą pačią repliką.
7. „Mokiniai“ aptaria visų trijų „mokytojų“ atsakymus ir nusprendžia, kuris tinkamiausias. Jei nori, dalyviai gali pasiūlyti savo, geresnį variantą.
8. Pakartokite tą patį su kitais teiginiais arba klausimais.

Diskusija

■ Vadovaukite trumpai diskusijai apie dalyvių įžvalgas, pavyzdžiui, kurie reagavimo būdai dalyviams atrodo veiksmingiausi? Gal jie taiko kitus metodus, apie kuriuos galėtų papasakoti? Ar dalyviai mano, kad klasės ir mokyklos taisyklės bei tinkama atmosfera galėtų padėti? Ar tokie atvejai turėtų būti aptarti mokyklos tvarkos apraše?

2.6 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

Galimi grubių replikų pavyzdžiai.

■ Facilitatoriai (instruktoriai) turėtų rinktis vietos specifiką atitinkančius pavyzdžius.

- ▶ „Nekenčiu užsieniečių! Pas mus jų per daug, jie atima darbo vietas.“
- ▶ „Gal kitą savaitę pasikalbėkime apie lesbietes?“
- ▶ „Juk klasės mergaitėms visuomet skiriate didesnę dėmesį.“
- ▶ „Ar ir šioje pamokoje aiškinsite mums, ką turime galvoti?“
- ▶ „Ar taip jau blogai būti rasistu? Mano tėtis save taip vadina.“
- ▶ „Ką storulis gali žinoti apie sveiką mitybą?“
- ▶ „Gal pagaliau pakvieskime į klasę nacionalistą ir išklausykime jo nuomonę?“
- ▶ „Žmonės turi teisę neatsakyti į klausimus, jeigu nenori.“
- ▶ „Ar jūs homoseksualus? Nuolat apie juos kalbate, taigi, greičiausiai, esate vienas iš jų?“
- ▶ „Už ką balsuosite per rinkimus?“
- ▶ „Jūs niekuomet nesakote savo nuomonės. Ar ją išvis turite?“
- ▶ „Seksizmas yra normalu. Pažiūrėkite, kas dedasi žiniasklaidoje ir internete.“
- ▶ „Mokyklos direktorius tik kalba apie demokratiją, o elgiasi kaip tironas. O mokytojai su tuo taikstosi.“
- ▶ „Mūsų klasė galvoja, kad esate užsislaptinęs komunistas, todėl turime apie jus pranešti valdžios institucijoms.“
- ▶ „Jūs mums niekada neleidžiate kalbėtis apie „tikrąsias“ mūsų rajono problemas, nes bijote vietos politikų reakcijos.“
- ▶ „Suaugusieji nuolatos visko klausinėja, bet nekreipia dėmesio į tai, ką sakome, ką norime pakeisti.“

3 SKYRIUS. REFLEKSIJA IR ĮVERTINIMAS

VEIKLOS PLANAVIMAS

■ Mokomosios veiklos programos 3 skyrius skirtas dalyvių veiklos savo klasėse ir mokyklose planavimui. Jos metu prisimenamos mokymo svarstyti prieštaringas temas priežastys ir tikslai. Pačioje pabaigoje skiriama laiko viso mokymo medžiagos rinkinio įvertinimui, kvalifikacijos tobulinimo renginio naudai ir galimiems tolimesnės veiklos planams.

3.1 VEIKLA „SNIEGO GNIŪŽTĖ“

■ Mokymas svarstyti prieštaringas temas neturėtų būti laikomas tik tinkama proga mokiniams „nuleisti garą“ savo aplinkoje, nors tokios galimybės sudarymas gali būti naudingas. Tačiau mokymas svarstyti prieštaringas temas, pirmiausia, susijęs su vertybinių ir interesų konfliktų atpažinimu ir sprendimu. Panašiai, kaip mokantis kitų ugdymo programoje numatytų dalykų, šiuo atveju mokiniai turėtų žinoti, kurį metodą reikia pasitelkti ir kai jį taikyti. Toliau aprašyta mokojoji veikla „Sniego gniūžtė“ skirta dalyvių refleksijai apie mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus, t. y. ugdytinas kompetencijas.

Tikslas

■ Refleksija apie mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Supranta mokymo (-osi) tikslų svarbą.
- ▶ Geba nustatyti tinkamus mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus.

Trukmė

■ 25 min.

Metodas

1. Pristatykite temą, paaiškindami mokymo ir mokymosi tikslų vaidmenį ir svarbą siekiant aiškaus rezultato. Paaiškinkite dalyviams, kad ši mokojoji veikla skirta geresniam dalyvių supratimui apie mokymo svarstyti prieštaringas temas tikslus.
2. Suskirstykite dalyvius į grupes po keturis.
3. Grupelės dalyviai turi pasitarti, kaip jie paaiškintų mokymo svarstyti prieštaringas temas paskirtį keturiolikos metų jaunuolių klasei. Diskusijai skirkite 3 – 4 min.
4. Pasibaigus skirtam laikui, paprašykite, kad po du kiekvienos grupelės dalyvius atsistotų ir apsikeistų vietomis su kitos grupelės dalyviais. Naujai susidariusiose grupelėse dalyviai turi aptarti prieš tai vykusias diskusijas ir patobulinti paruoštą paaiškinimą. Diskusijai skirkite 3 – 4 min.
5. Procesą kartokite tol, kol visi dalyviai bus gavę progą padiskutuoti visose grupelėse.
6. Sustatykite kėdes ratu bendrai diskusijai.

Patarimas

Išrinkite tokį mokinių amžių, kuris atitiktų daugumos dalyvių mokomų klasių amžių. Svarbiausia, kad visos grupelės atsakymą ruošų to paties amžiaus mokinių grupei.

Diskusija

■ Vadovaukite diskusijai apie dalyvių įžvalgas, pavyzdžiui, ar tikslai tapo aiškesni? Ar skiriasi ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai? Kokias mokinių kompetencijas reikia ugdyti? Ar reikia stengtis keisti mokinių nuomonę?

3.2 VEIKLA „PAMOKOS PLANAS“

■ Dalyviams suteikiama galimybė praktiškai pritaikyti Mokomosios veiklos programos metu įgytas žinias ir įžvalgas.

Tikslas

■ Praktiškai pritaikyti šios Mokomosios veiklos programos metu įgytas žinias.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Sudarytas vienos valandos trukmės pamokos planas su mokomąja veikla apie pasirinktą prieštaringą temą.

Trukmė

■ 20 min.

Metodas

1. Dalyviai išsirenka prieštaringą temą ir planuoja pamoką savo mokiniam. Pamokos plane turi būti numatyta vienos valandos trukmės mokomoji veikla. Ją dalyviai gali ruošti remdamiesi Mokomosios veiklos plane nurodytomis užduotimis. Planuoti galima individualiai arba grupelėmis. Užduočiai skirkite 15 min.
2. Skirkite 5 min. dalyvių klausimams.

3.3 VEIKLA „LAIŠKAI“

■ Dalyvių nuomonė padeda tobulinti mokomąją veiklą, kuri ateityje bus pristatyta kitoms grupėms. Be to, vertinimo metu dalyviai turi galimybę apmąstyti Mokomosios veiklos programos metu kilusius klausimus. „Laiškai“ – trumpa raštu atliekama užduotis, kurios metu dalyviai gali pasidalinti savo dalyvavimo programoje patirtimi su fasilitatoriumi (instruktoriumi).

Tikslas

■ Suteikti dalyviams progą pasidalinti dalyvavimo Mokomosios veiklos programoje patirtimi su fasilitatoriumi (instruktoriumi).

Rezultatai

■ Fasilitatoriui (instruktoriui):

- ▶ Žino, kaip patobulinti mokomąsias veiklas, kurios bus pristatytos kitoms grupėms ateityje.

■ Dalyviams:

- ▶ Jaučiasi asmeniškai prisidėję prie kvalifikacijos tobulinimo programos tobulinimo.

Trukmė

■ 5 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Popieriaus ir vokų.

Metodas

1. Dalyviams išdalinamas popierius ir vokai.
2. Kiekvienas dalyvis rašo po trumpą laišką fasilitatoriui (instruktoriui) apie jiems dalyvavimo Mokomosios veiklos programoje kilusius klausimus, idėjas ir pan.
3. Laiškus dalyviai sudeda į vokus ir atiduoda fasilitatoriui (instruktoriui).
4. Fasilitatorius (instruktorius) atsako į laiškus elektroniniu paštu, rašydamas arba kiekvienam dalyviui asmeniškai, arba visai grupei, arba abiem būdais.

Pasiūlymas

Jei yra laiko, fasilitatorius (instruktorius) gali kelis laiškus atplėšti, garsiai perskaityti ir atsakyti į gautus klausimus.

3.4 VEIKLA „LINKSMASIS MEDIS“

■ Baigiant svarbu ne tik suteikti dalyviams progą įvertinti Mokomosios veiklos programą, bet ir skirti laiko refleksijai apie pasiektus rezultatus bei galimybę įgytą patirtį praktiškai įgyvendinti mokykloje. „Linksmasis medis“ – nesudėtinga užduotis, kurios metu dalyviai galės apmąstyti tolesnį kvalifikacijos tobulinimą.

Tikslas

■ Suteikti progą dalyviams apmąstyti tolesnį kvalifikacijos tobulinimą baigus šią programą.

Rezultatai

■ Dalyviai:

- ▶ Žino, ko išmoko Mokomosios veiklos programos metu ir ko reikia, kad galėtų įgytas žinias pritaikyti savo mokykloje.

Trukmė

■ 10 min.

Priemonės

■ Reikės:

- ▶ Konferencinio bloknoto lapo su nupieštais medžio kontūrais.
- ▶ Lipnių lapelių (oranžinių, žalių ir geltonų).

Pasiruošimas

■ Ant konferencinio bloknoto lapo nupieškite medžio kontūrus.

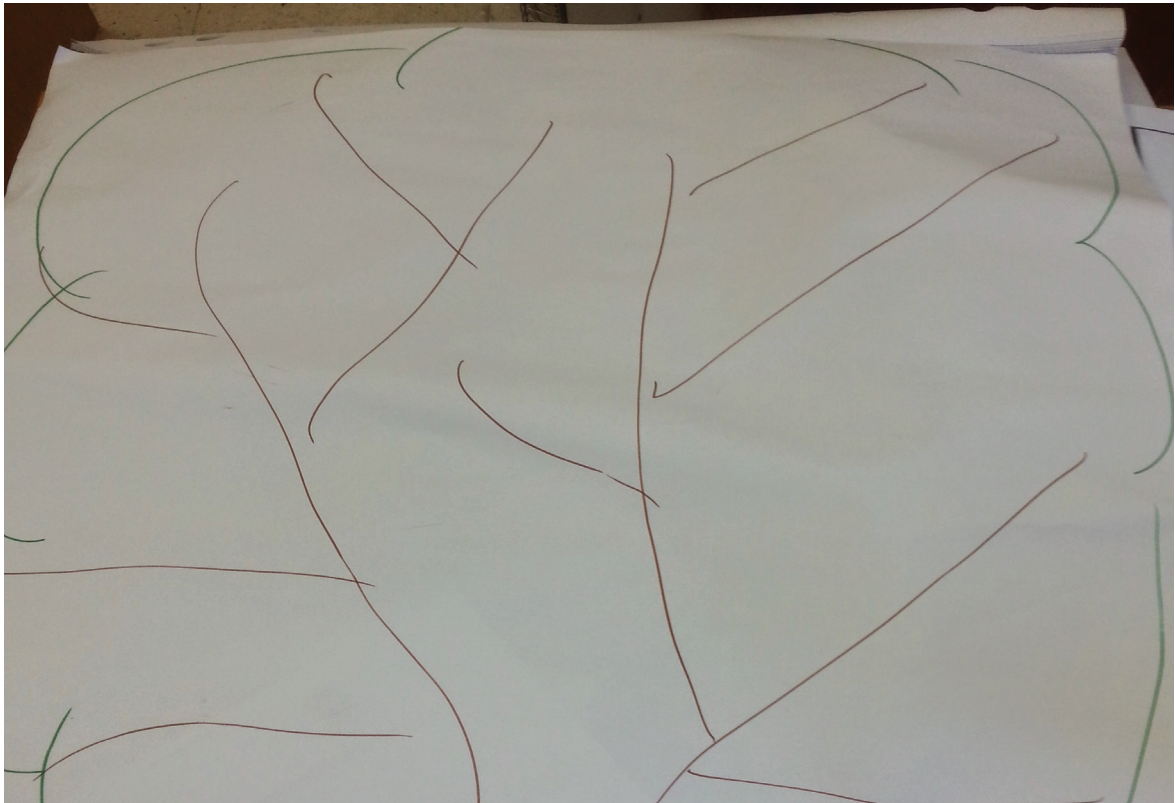
Metodas

Ant skirtingų spalvų lipnių lapelių dalyviai rašo komentarus apie išmoktas idėjas, metodus ir būdus, o paskui prilipina juos ant konferencinio bloknoto lapo: Participants write comments about ideas, techniques and learning they have learned on different coloured post-it notes and attach them to the 'tree', as follows:

- ▶ **ant oranžinių lapelių** – idėjas, metodus ir būdus, kuriuos gerai įvaldė ir galės pritaikyti savo klasėje arba mokykloje;
- ▶ **ant žalių lapelių** – idėjas, metodus ir būdus, kurių dar nėra gerai įvaldę, todėl reikės dar gerokai pasitobulinti, kol galės tai pritaikyti savo klasėje arba mokykloje;
- ▶ **ant geltonų lapelių** – idėjas, metodus ir būdus, kuriuos jaučiasi beveik įvaldę, todėl reikės dar šiek tiek pasitobulinti, kol galės tai pritaikyti savo klasėje arba mokykloje

3.4 VEIKLOS PAGALBINĖ MEDŽIAGA

„Linksmasis medis“ prieš veiklą

„Linksmasis medis“ atlikus veiklą

LT

Europos Taryba – žinomiausia žmogaus teisių organizacija Europoje. Ją sudaro 47 narės, iš kurių 28 priklauso Europos Sąjungai. Visos Europos Tarybos šalys narės pasirašė Europos žmogaus teisių konvenciją, skirtą žmogaus teisių, demokratijos ir teisinės valstybės apsaugai. Šios Konvencijos įgyvendinimą šalyse narėse prižiūri Europos žmogaus teisių teismas.

www.coe.int

Europos Sąjunga – unikali ekonominė ir politinė 28 demokratišų Europos valstybių sąjunga. Siekdama užtikrinti taiką, gerovę ir laisvę, Europos Sąjunga stengiasi sukurti teisingesnį ir saugesnį pasaulį 500 mln. gyventojų. Europos Sąjungos valstybės narės bendradarbiauja per įsteigtas bendras institucijas, iš kurių pagrindinės – Europos Parlamentas (kuriame atstovaujama Europos gyventojams), Europos Vadovų Taryba (kuriame atstovaujama valstybių vyriausybėms) ir Europos Komisija (kuriame atstovaujama bendriesiems ES interesams).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE